2587 Agricultural Refinance [RAJYA SABHA] Corporation Bill, 1963 2588 [Shri S. V. Ramaswamy.]

my friend started by talking about the Gold Control Order which is put down for tomorrow. He talked mostly of things which are dealt with by the Home Ministry and not by the Railway Ministry. Therefore, I need not reply to them.

SHRI BHUPESH GUPTA: But you can take it up with the Home Ministry.

THE DEPUTY CHAIRMAN: The question is:

"That the Bill be returned."

The motion was adopted.

THE AGRICULTURAL REFINANCE **CORPORATION BILL, 1963**

THE DEPUTY MINISTER IN THE MINISTRY OF FINANCE (SHRI B. R. BHAGAT): I move:

"That the Bill to provide for the establishment of a Corporation for granting medium and long term credit by way of refinance or otherwise, for the development of agriculture and for other matters connected therewith or incidental thereto, as passed by the Lok Sabha, be taken into consideration."

This Bill was introduced early in December, 1962, and Members are already aware of the circumstances in which a new corporation of this kind has become necessary, and also, I think, of the details of the various provisions in the Bill, as these have been explained at some length in the notes on clauses. I will, therefore, try to make this introductory speech very brief.

We have come up to this House, during the last eight or nine years, with a number of proposals for establishing specialised funds or institutions for increasing the quantum of agricultural credit. In 1955, we amended the Reserve Bank of India Act, so as to

enable the bank to create two funds, one for providing assistance on a long-term basis to co-operative credit societies and land mortgage banks, and another for meeting, in case this was necessary, losses due to natural calamities or to circumstances beyond our control. Soon after this amendment, in 1956, we created a statutory board with special responsibility for assisting, processing and marketing societies, establishing godowns and warehouses and improving the efficiency and standards of management of co-operative societies at various levels. This statutory board did some good work in these somewhat specialised fields, but as the House is aware, it has since been replaced by two independent bodies, namely, the National Co-operative Development Board and the Central Warehousing Corporation. We also constituted in 1957 a working group on industrial cooperatives, and have, in pursuance of the recommendations of this group, appointed a senior officer at the Centre to organise these societies and to provide the necessary financial assistance or incentives to facilitate their development.

As far as the established co-operative agencies are concerned, we have been trying to reorganise and to rationalise the credit agencies at the district level, so that they may be converted into strong and well-managed units with compact and well-defined We have improved their jurisdictions. financial position and increased their owned resources, primarily by encouraging the State Governments to participate in their share capital, but also in other ways such as insistence on certain norms of management, including the provision of the members' own capital. In the case of the apex co-oDerative banks, we have popularised the idea of term loans for periods of three to five years, while in the field of land mortgage banking, we have introduced the rural debentures, which enable the land mortgage banks to take advantage of the availability

2589 Agricultural *Refinance* [12 MARCH 1963] Corporation *Bill*, 1963 2590 ot money during the harvest seasons and to add to the resources available for land improvement.

I do not want to weary the House, with a catalogue of all that we have attempted to do, but I would like to point out that there are still certain gaps in our institutional framework. and that there are certain activities and enterprises which, in spite of all the development that has been taking place in the last few years, cannot be promoted or financed. This is not surprising. Agriculture is our most important industry, and it would be somewhat extraordinary if four or five institutions were able to cater to all the needs of our agriculturists, especially at a time, when the economy is growing very fast, and when increased attention is being paid to the improvement of land and to the investment of capital in land, as distinguished from the carrying on of merely seasonal agricultural operations.

This Bill, as the Statement of Objects and Reasons makes it clear, has been brought forward to fill the gaps in our institutional framework, to which I have referred. We have f und, from our experience that medium-term loans for land improvement beyond a period of five years, for which provision has now been made in the Statute, are already becoming necessary. Individual borrowers especially those undertaking major schemes such as the provision of irrigation channels, and land reclamation, soil conservation, plantation or replantation, may be in need of loans up to 10, 20 or 30 lakhs which the land mortgage banks with their existing sources cannot provide. Where the schemes are such that quick results cannot be expected, the period of waiting is likely to be very long, perhaps 20 or 25 years, and the land mortgage banks, with their existing and prospective resources, cannot undertake this additional responsibility for long-term financing. I would like to add that in the field of medium and long-term financing, we have also felt for some time that there is a need for

an institution which wiH be able to pick up and undertake identifiable schemes, in conditions in which their progress can be very closely watched. This new institution we hope, will be able to supervise and control the implementation of such schemes, and to ensure that the expenditure on these schemes will be economical, productive and useful.

It has been suggested, and a few hon. Members made this point in the other House, that a new corporation might not be necessary for the purposes which we have in view, and that one of the established agencies, perhaps the Reserve Bank of India itself, might be able to undertake these additional responsibilities. This suggestion ippears to me to be based on a misapprehension. The Reserve Bank in our country has come to be associated with the provision of agricultural credit more intimately than other central banks which have been or may be established in similar circumstances. This, however, is very largely a historical accident; and we have tu be somewhat careful about extending the functions oi increasing the responsibilities of the Reserve Bank. In what may be regarded as its legitimate sphere of providing finance for seasonal agricultural or strengthening the financial operations, position of the agricultural credit agencies, the Reserve Bank has played a notable part, and it will. I am sure, continue to do so. But term finance for agricultural development cannot reasonably be provided on any large scale by the Reserve Bank. No central bank can function as a development bank, without determent to its other functions and responsibilities. In the circumstances if today, when substantial investment in land or in agriculture and other allied occupations is contemplated, it will be both prudent and desirable to bring into existence an specific resinstitution charged with ponsibility for the grant of term loans for medium or long periods.

I do not think, Madam, that it is necessary for me to explain the capital

[Shri B. R. Bhagat.] structure or the details of the ownership, management or methods of working of this new institution. As its name implies, this will be a refinancing agency. It will be working through the existing apex cooperative and land mortgage banks and perhaps also through the scheduled banks. It will be supplementing the resources of these agencies, providing liquidity for them, and controlling and supervising them, but it will avoid as far as possible any overlap or duplication of effort. As the Corporation will not, except in certain very exceptional cases, be a direct lender, it will be saved the trouble and expense of establishing a network of offices and agencies throughout the country, but as it will be working in close collaboration with the Reserve Bank, though independently of that bank, it will have at its disposal, all the knowledge and information which the Reserve Bank has, or may be able to acquire, regarding the agencies which are being assisted.

I would like to deal with one other specific point, Madam, before I conclude. It has been said that the resources of this new institution are not likely to be adequate. In so far as this criticism is based on a misunderstanding of the Corporation's functions, on an assumption in other words, that the Corporation has a responsibility for the provision of all the credit which may be needed by agriculture, whether such credit is for short, medium or long-term periods, what I have already said would clear the misapprehension. This Corporation, I would like to repeat, is not being established to supplant the existing agencies. It is not intended to undertake any overall responsibility for the provision of all types of credit for agricultural development. It has only a specialised responsibility for the provision of term loans, where the amounts needed are substantial although they may be repayable over a few years, or where the amounts required are for specifically longer

periods. For discharging this important, but well-defined and comparatively limited responsibility, the resources which this Corporation will be able to command, namely, Rs. 10 crores, as soon as it is established, and anything up to Rs. 500 crores, as and when it is able to make use of Us opportunities, cannot, I think, be deemed to be negligible or inadequate.

SHRI T. S. AVINASHILINGAM CHETTIAR (Madras): Where is the provision relating to Rs. 500 crores?

SHRI B. R. BHAGAT: We will come to that later on. In short I may now point out that it can be raised twenty times.

SHRI T. S. AVINASHILINGAM CHETTIAR: Loans?

SHRI B. R. BHAGAT: If the subscribed capital is raised twenty times, then it can ultimately be Rs. 500 crores.

We are establishing this Corporation, Madam, in the expectation that although it is the latest in this list of spec.alised agencies which we have brought into being in recent years, it will pla" a useful and strategic role in facilitating the better and improved utilisation of our land, in the modernisation of our agriculture, and in increasing the levels of our agii-cuitural production. We have every reason to believe that these expectations will be fulfilled, and the House, I hope, will, therefore be able to give its unanimous support to the Bill.

The question was proposed.

SHRI BHUPESH GUPTA (West Bengal): Madam Deputy Chairman, this question of helping our agricul-ture by way of providing credit has been the subject-matter of discussion in this House as in the other House for the last ten years, in fact, ever since the Constitution came into effect. I recall how eloquently the matter was discussed when we nationalised the Imperial Bank of India. One of the reasons given at

2593 Agricultural Refinance [12 MARCH 1968] Corporation BUI, 1901 2594

that time was that the Imperial Bank when nationalised as the State Bank of India, would play an important part in helping agriculture 'by way of pro-viding credit to it. Then in other connections also we had discussed this question, in connection with the Reserve Bank and so on, helping our agriculture. And now we are having another measure—The Agricultural Refinance Corporation Bill which has been brought in with the object of making credit easily available to tlie agriculturists for the development of our agriculture and our agricultural economy.

As far as the object of this Bill is concerned, there cannot be two opinions about it. In fact, the more such institutions are there-I am rot speaking of this particular institution, but credit institutions in general-and the more credit is easily accessible to the agriculturists, to the peasants in our country, the better for agriculture and the better for the nation as a whole. But then one has to discuss the problem of our agricultural finance before one can come to tlie conclusion as to whether this measure is an adequate one for meeting the needs of the situation. Straightway, I would like to say that such measures as are coming piecemeal from time to time, whether by way of enactments in this House or by way of regulations or by way of other Government orders, do not seem to have made a quantitative difference to the situation as far as the problem of agricultural credit is concerned. Some time back the Agricultural Labour Enquiry Commission gave its report and it gave us an idea of the nature of our agriculture and its problems. Then again we had the Rural Credit Survey and it made an evaluation of the credit needs of our agriculture and the problem of rural indebtedness and credit, if you like to put it that way. It was pointed out at that time, I mean at the time of that rural credit survey, that the annual borrowings of the peasants came to about Rs. 700 crores and the cumulative borrowings would be of the order of Rs. 1,000 crores or so.

1280 RST>-5.

Now, this was the dimension of the problem. This was the finding of an official survey. So, it was felt at that time that after this disclosure was made and after these revelations were made, very vigorous steps would be taken to provide easy credit to the peasants. We .have today to judge

whether that has been done or 3 P.M. not, and if not, why not. Was

it because we did not have this Refinance Corporation or was it because of certain other reasons? If it were simply because we did not have an institution of this kind, then it stands to reason to say that this will more or less meet the needs of the situation. If, however, on examination, we find that actually the problem is not one of merely having a central institution of this kind but something else then we have to go into the question a little deeper before we can arrive at any definite conclusion as to what kind of relief we can expect from an institution as the one proposed to be set up under this measure. That is how we should view the situation

The problems of rural credit and agricultural indebtedness have been chasing Us all these years, and even before independence this question was very much in the forefront of our national movement and those who are familiar with the literature of India's freedom struggle, more particularly the writings of Mahatma Gandhi, will agree that considerable emphasis was laid on this kind of provision of credit to India's multi-million agricultural population and the absence of such a credit was regarded at that time, and very rightly so, as one of the major causes of the disastrous agricultural economy in our country and of the poverty and suffering of the millions of our people. Therefore, the national movement, under the leadership of Gandhiji, rightly took up the question of fighting for the relief of the agriculturists and the peasants in general and for easier credit facilities for them in particular. Today, we should ask ourselves, have we done even the minimum that was demanded of us ¹ having regard not only to the needs

[Shri Bhupesh Gupta.] of the situation, the crying demands of our agricultural population, but also to the pledges that we had made to the agricultural population at the time of our freedom struggle? That is how, Madam Deputy Chairman, we should view tto's matter. We do not have any recent report about the credit situation or the indebtedness among the agriculturists in our country. When I say 'recent' I have in mind a report relating to the last year or so. The Rural Credit Survey Report has become old. All investigations thai have followed since the publication of the Rural Credit Survey Committee's Report have proved one thing and that is that the situation has not at all materially changed; rather, in some places, and in vast areas, indebtedness hag grown worse as a result of the lack of credit facilities for our agriculturists. Such is the finding of the many expert committees and bodies which have gone into questions such as these at least in a number of States.

Now we are having a Refinance Corporation with the promise that something will be done by way of long-term and medium credit for the development of our agriculture. At once the question that challenges for an answer is whether the agriculturists, the peasants and the tillers of the soil, would be getting the facilities and the amenities and the advantages or the credit facilities, if you would like toi put it that way exactly, that are promised under the scheme of things here. I have my fear that unless we make very great and structural changes in our system of rural credit, guch an institution will have only very limited functions. They will be mainly tinkering with the problems instead of going to the heart of it, much less finding a solution to it. This is what my apprehension is, not that some little thing will not have been done as a result of the coming into existence of an institution of this kind but. are we, after fifteen years of independence, to be satisfied merely with tinkering with the problem or displaying some sort of sympathies by

way of these measures to the millions of peasants and tillers of the soil or do we need to do something much more radical, much more far-reaching, much more immediate and effective in their approach, in their outlook and in their application? This is the question that we should ask ourselves. I think, Madam Deputy Chairman, unless we tackle the problem of rural credit as one of the major problems of our agricultural economy and mobilise the nation's resources to the maximum possible extent in order to make a radical difference to the situation we are not going to get very far simply because we are having now an institution of this kind.

It has been pointed out in the reports of the Finance Ministry given along wiith the Budget papers that our agricultural economy has become semi-starved. Agriculture is one of the items of our national income but the nation gives it very little by way of assistance for its improvement and development, and what is coming is not always put to good use. If you see the wastage that is taking place in the Community Development Projects or in some cases in the unutilised major and medium irrigation resources, you will understand that we are not attending to problems of agriculture with seriousness or with generosity either. This is way I say. Now, if you look at this question of agriculture, you will see that our national income is not rising fast. It ig less than three per cent, per annum whereas it should be, in the Third Five Year Plan, five per cent, per annum, and it is quite clear-it is a patent fact of life today-that unless we can turn the corner in our agriculture, the rate of growth in our economy cannot be what we have hoped for, namely, twentyfive per cent, in five years, five per cent, annually on an average. It cannot be so. Two years of the Third Five Year Plan keep us more or less in the same position, if

- j not in a worse position compared to where we were at the end of the Second Five Year Plan in regard to the tempo of development and the
- I rate of growth that we want to have

in our economy. One of the reasons why we are not having a suitable rate of growth or the minimum neces-wary rate of growth i_s that our agricultural economy is lagging behind in envelopment and is suffering Therefore, you come to the question of agriculture.

The First Year Plan laid some emphasis on agriculture, and, therefore, we spent a lot of money and it is in that period, as you will remember, that we discussed the question ot the nationalisation of the Imperial Bank of India and the question of cooperatives for agricultural production and so on. In the Second Five Year Plan, agriculture receded and was given a back seat. It receded to the back waters in the Second Five Year Plan. We rightly laid emphasis on industry but we did not realise at that time, in the Second Five Year Plan, that our industries and the economy as a whole should be based on major efforts in agriculture. In fact, many of the industries were based on the development of agriculture; they. were, what may be called agriculture-based industries. Now, when we went on to the Third Plan again with lamentable experience, with a very slow rate of growth, decay and stagnation in many aspects of our agriculture, the planners thought that agriculture should gain be highlighted as a major feature o'f our national planning. That is how in the current Plan agriculture received a somewhat better emphasis than in the Second Plan but then again we remain where we are: after two years of the current Plan there is hardly any appreciable improvement that has taken place.

How can we change such a thing? Here the problem we are concerned with now is the credit aspect of it. Naturally, how can the peasants get on? When they come to the maikei as sellers of wheat or cotton or jute or any other thing, they operate 'n the buyers' market; that is to say, they do not get the price to which they are entitled and which in all fairness shoi: Id be given to them and wnen they come atter the harvesting is ovei to the market to buy things, well, they operate in the sellers' market; that is to say, the sellers begin to d'etate the prices. Therefore, he loses on two counts. As a buyer he loses and as a seller he loses and his indebtedness continues to grow. Ths is one of the reasons for the growth of indebtedness of our agriculturists in our country. It should be understood that there i* always a gap between what he produces, what he creates and what he gets as a result of his creation. Whether you. equate it in terms of money or in terms of commodities you arrive At the same conclusion, the colossal denial to the millions of our peasants, tillers of the soil, whose plough and other activities bring us wealth to the extent, of 50 per cent, ctf the national income. Thtn comes the question, after harvesting, of again going in foi pioduction. Then he is down and out, he does not have credit facilities Where is he to turn to? He turns to the village landlord, to the sahukar 01 the moneylender and it is estimates by the Rural Credit Survey^I have not got the Repoit with me here-tha: to the extent of 70 to 80 per cent, ol the money that he gets as loans, etc., short-term or long-term, comes not from these credit institutions which are run under the aegis of the State b'.if from the village moneylender Shylock would seem a very respectable gentleman compared to th' village moneyleaders that we have now in our country. They are vulture of the worst type. Vultures at least deal with corpses but the vultures in our economy, the moneylenders, feast on the living human bodies and they run family after family af agriculturists. That is what is happening in the country. Thereluie, this is a question which has to be looked at from that angle.

Unless we set up a whole chain of credit institutions on a co-operative basis under the aegis of the Central and State Governments, more perhaps under the aegis of the Stat* Governments, to cover the entire rural area in order to provide agricul-

2599Agricu.ltv.ral Refinance

[Shri Bhupesh Gupta.]

tural credit facilities to our rural population this kind of Agricultural Refinance Corporation will be only an ornament or decoration at the top to be talked about in parliamentary speeches or sometimes in election speeches whether by Ministers or by others. It will not alter the picture, the dismal melancholy picture of our rural India where sorrow and suffering have become the constant companions of the down-trodden millions but for whose toil and labour we cannot claim 50 per cent, of our national income today. It has to be realised that if such an institution has to function today it must have proper ramifications in the countryside. Today what happens? Among the five lakh and odd villages in India how many have got such credit institutions? What is the location of these credit institutions in terms of quantum of population? They are few and far between. Even in these what happens? They are controlled by the landlords and the village rich. Thanks to the Community Project and certain other Government schemes we have today in our countryside a new class developing out of the village rich and absorbing the landlord elements. It is the elite of the village today not because of any intellectual accomplishments or any such things but "ecause "money flows into the coffers of this class, and it is these elements which today control in a large measure these credit institutions that are there in the villages. Although they are no longer in the robes of money-lenders and they do not appear in that crude form, they grab these credit institutions and misuse and abuse the facilities that are available from these institutions not in the interests of the larger section of the peasantry, the agricultural labourer, the poor peasants, the middle class peasants, not even in the interests of sections of rich peasants. They utilise these institutions to advance their own ends and purposes which may cover sometimes a section of the rich peasants. Such is the position. Therefore you must gee at the same time, when you are

pouring out some cash or resources, that they reach those for whom they aire meant. Where id it guaranteed that they do so? The cooperative societies that exist today are not running well and they become cesspools of corruption, nepotism and all kinds of malpractices because they are in the hands and under the control of the village exploiting classes. Therefore, the problem is one of hitting at the exploiting classes and making the poor peasants the masters of such institutions. I do not know whether we can have comprehensive laws for it; certainly we should strive for it but what is more important is that the Administration should see to it that these elements, these anti-social exploiting elements are weeded out of such institutions, that they are not allowed to work even within ten miles of such institutions like co-operative credit societies, etc. Unless we can ensure that there is no hope that the moneys, whatever little we sanction, will reach those poor people. On the contrary these resources will be utilised by these village exploiters and influential people in the countryside in order to lord over the poor peasantry in the country and keep them under a new type of subjection to make them dependent on the pleasures and mercies of these exploiting classes.

It is most regrettable today that when we are climbing out of the darkness of feudalism or semi-feudalism or the hated land system, we are allowing before our very eyes another system to be created in the countryside where a handful of the rich take full advantage of the dispensations of the Government in order to boss over the peasant masses and continue a new type of social and economic oppression on them. This is the problem to be faced today. Unless we do so, what is the use of having such things? Have them by all means but what has happened to the co-operative societies? This is supposed to be the apex of such societies. Madam, I recall the eloquent speeches that were made at Nagpur at the annual session of the Congress; leader after leader got up on the platform in order to

make very heroic speeches about rural credit service co-operativeg and so on. Targets were set that societies were to be started at such and such a rate annually. Has anybody cared to find out whether these promises or the injunctions made by the High Command, the highest leadership of the ruling party, whether the targets set by them have been fulfilled. Has anybody ever thought about it? When the nation was given such a promise from the high pedestal of the ruling party, was it not the duty of the Government and its official agencies io carry out those pledges in practice and implement those assurances in point of fact? No; nobody bothered about it. Here in this House I tried to elicit information from the Ministers. We could hardly get any answer. Only once I got an answer and it showed that whereas co-operatives should be started at the rate of 20,000 or so a month or perhaps it was even greater; I think it was 40,000, the progress was negligible. After that all is silent on the Treasury Benches and they never speak about it. And I am surprised that hon. Members opposite some of whom are Members of the A.I.C.C, do not even find time to ask the Government as to what they did to the injunctions that came from the annual session of the Congress Party, r can tell you that if any Communist Minister had behaved in this manner disregarding the advice of the Communist Party or the Congress of the Communist Party, we would have sacked him in no time. We would have found another Minister to take his place, but here all is well. Our Congress friends and leaders, good as they are, make excellent, very tempting speeches when they appear (in the platform at the Congress meetings and other places, but the moment they reenter the Houses, this House and the other House, or the Assembly Chambers, they forget that it is they who are supposed to run their party and it is they who are supposed to lead the country and not the few men in the Treasury Benches or the bureaucrats. Am I then to look after the Congress household? No. not my It is ioh

I Therefore, I say this with great regret I that the Government has not imple-I mented the policies in this matter of J the Congress Party as enunciated in i the resolution of the Nagpur session of

the Congress Party. Somebody should be answerable for it.

What has happened to all (host schemes that were enumerated? Well I ask hon. Members opposite, good paople they are. They should sometimes tickle their Ministers and get some satisfactory answer for them. If I they do not get a satisfactory answer or get things done at the administrative level, then, not only, the A.I.C.C. but the Congress Parliamentary Party should raise a noise about it and make the life of the Minister hell. This is how democracy functions. But we have got a remarkable spectacle of this parliamentary system today. When some members of the Congress Party dare to criticise the Government for not doing something which they were pledge-bound to do, the Finance Minister gets up and asks her to quit the Congress Party, despite the fact that she has been associated with the Congress Party long before the finance Minister in question perhaps joined the Congress Party. A clos« associate of Mahatma Gandhi, Rajkumari Amrit Kaur, was asked in this very House, by one gentleman in the front Bench, the Finance Minister, to dissociate with the Congress, leave the party, for no crime, no fault other than having the courage to criticise the Budget. Well, is it the reason why you do not ask questions about cooperatives? I would ask my colleagues in the Congress Party to muster greater courage and deal with such Ministers who give such threats and want to browbeat and silence in this manner honest and legitimate criticism by members of the Congress Party who are undoubtedly constructive in their approach according to their way of thinking. Well, if that is not done, you are encouraging only the bureaucrats. When the Finance Minister asked Rajkumari Amrit Kaur to get out of the Congress Party, I hung down my head' in shame because how

[Shri Bhupesh Gupta.] is it that for merely criticising the Budget she should have been treated in the manner? Was it not an encouragement to the bureaucrats and others that this is how we deal with these people who have the courage to raise their voice? Another Member from Rajasthan, whose name even Mr. Morarji Desai did not pronounce properly or did not know even, was called arrogant for making the criticism that any sensible man would make of the Budget. Even if the Prime Minister were to be out of his Prime Ministership today-we would not like him to be out-assuming for the sake of argument that he was a free man to criticise the Budget, I ask hirn: What kind of speech he would have made? Therefore, I say all the criticisms made from that side of the House and made on all such matters are very legitimate, within the four corners of party discipline and certainly within the four corners of the national policy and yet they are treated in this manner. You can understand how we humble folk sitting in groups of ten, twelve or fourteen here, yet divided amongst us, would be treated by the Treasury Benches. The Treasury Bench is the embodiment of the country's arrogance in some matters. If arrogance were to be expelled from the country, it has to be swept away from the Treasury Benches to begin with. After that it behoves any Minister or anybody else to criticise others or castigate others by accusing them of arrogance. It does not lie in the mouth of any Minister of this Government to speak of arrogance when every Minister of this Government is an embodiment and living demonstration of arrogance that one can gather in one's lifetime. I say this because here when we discuss such matters, since he said very fine things we do not know what is going to happen. When we pass these measures you leave it in the hands of bureaucrats and the bureaucrats run them. The heartless, soulless creatures in many places are wielding the destinies of a great nation like ours and when we

want to raise such things by way of questions.

DR. GOPAL SINGH (Nominated):

This is rather too much, Madam Deputy Chairman, for Mr. Bhupesh Gupta to have advised us as to how to run the party, because he knows how best to run the party himself. The discipline that they have enforced in their party should also be our prerogative and privilege to introduce in our party, if we c.an.

SHRI BHUPESH GUPTA: Far be it from me to moralise on how to run the party. The Congress Party have displayed to the world how to mismanage the party affairs and it is not for me today to butt in with counsel about running that party. All I can say as a Member of Parliament is that Rajki'mari Amrit Kaur is not merely a member of the Congress Parliamentary Party. She is a colleague in cur House.

श्री तारकेव्वर पांडे (उत्तर प्रवेश)ः में यह जानना चाहता हं कि यह ांवचेयक जो उपस्थित किया गया ग्रीर ₹ यह गैर-जिम्मेदारी কা भाषण জী श्री भूपेदा गुप्त का हो रहा है उसमें क्या तारतम्य है। क्या भाप इसकी रका करेंगी कि जो विधेयक उपस्थित किया गया है उसी के संबंध में वह घपना भाषण करें। भनगंल प्रलाप करने से कोई लाभ नहीं है ।

श्री महाबीर प्रसाद भागंव (उत्तर प्रदेश): वह उनकी ग्रादत है।

SHKI BHUPESH GUPTA: The Finance Minister was very relevant when he asked Rajkumari Amrit Kaur to leave the Congress Party. Is it the A.I.C.C. in sessi:ti here, or is it the Congress High Command at Jantar-mantar Road that you ask people to get out of the party?

THE DEPUTY CHAIRMAN: Will you please now come to the Bill and talk on it?

SHRI BHUPESH GUPTA: I am long on the Bill.

(Interruptions.)

THE DEPUTY CHAIRMAN: You hav* somehow digressed and you are n.it able to come back.

SHRI BHUPESH GUPTA: I am very much on the Bill.

SHRI T. PANDE: You can address a public meeting where there is no check. But here there is limitation.

SHRI BHUPESH GUPTA: There should be limitation everywhere including interruptions.

SHRI M. P. BHARGAVA: Madam Deputy Chairman, may I say a word to Mr. Bhupesh Gupta? At least Raj-kumari Amrit Kaur's head is safe here? If it had been anywhere else her head would not have been there either

SHRI BHUPESH GUPTA: Oh, I see it is very interesting.

THE DEPUTY CHAIRMAN: Now, you have again digressed. Please do not digress. Come to the Bill.

SHRI BHUPESH GUPTA: How can I not digress? Rajkumari's head with a veil is there. I know it is good that Mr. Morarji Desai is not today in a position to chop off the head. I congratulate the Congress Party. But the way he sometimes talks-we get apprehensive. Time may come when the demand for dissociation would give way to the demand for decapitation cf heads. It is only a question of time. Therefore, betimes be careful about it, so that it shall never come.

THE DEPUTY CHAIRMAN: Now. come to the provisions of the Bill.

SHRI BHUPESH GUPTA: Now, you are very much interested in the provisions of the Bill. I invite your attention to Chapter III of the Bill

where the management of the Corporation comes in. It is a Bill meant for the peasant. We have been told much will be done for the peasantry as a result of this. But if you see the composition of the Corporation, you will find that the peasant has no place in it. Who are these people? You hava got ihe Deputy Governor of the Reserve Bank nominated by that Bank, who shall be the Chairman of the Board. Maybe, he is an expert financier. He should be there. I have no quarrel with it. But certainly he is no substitute for a peasant. Then, you have a director nominated by the Reserve Bank. Then, three officers of the Central Government nominated by that Government. We know who they will besome Secretaries or Under Secretaries and so on. They are good people also in their own field. I am not casting any aspersk<n on them. But certainly they are not agriculturists or active agriculturists. Soma ot them may claim to be agriculturists having been born in zamindars' families. But certainly they are not farmers and so on. Then again it says: "one director elected in the prescribed manner by such of the central land mortgage banks as are shareholders of the Corporation". Here again the peasant does not come into the picture. Then, "one director elected in tha prescribed manner by such of the State co-operative banks as are shareholders of the Corporation". You can understand who will be coming in through that door, certainly not the peasant. Then, "one director elected in the prescribed manner by the Life Insurance Corporation, scheduled banks, insurance and investment companies and other financial institutions, which are shareholders of the Corporation". I do not know who will be there. But I would not be surprised if some gentlemen who formed the subject-matter of enquiry of the Vivian Bose Enquiry Committee find place there as representatives. As w can see one of the persons remairmi^ still the Chairman of the Federatio? of the Indian Chambers of Commerce and Industry and inviting the Prime Minister to inaugurate the annual ses-

[Shri Bhupesh Gupta.J

sion under his Chairmanship, when Tatas and Mafatlals are walking out, what is the guarantee that some of them will not be placed on such a Board? This is how these things are relevant.

Therefore, there is no guarantee whatsoever from the behaviour of the Government. In the connection may I say that such people should not be brought in at all? The managing director is to be appointed by the Reserve Bank. 1 can understand hirn being a financial man. Therefore, I have no quarrel. These are the people who will constitute the Board of Management of the Corporation. Do you expect such a Board to be guided by sympathies for the peasants? Do you expect men of such a Board to understand intimately what are the exact or actual problems which have to be solved? They will be living in Delhi, Calcutta or Bombay or in other cities. They will have nothing to do with the farmers and their problems. As it is, it is they who will be guiding the operations of "this body. I do not say that a financial expert or banking expert should not be there. Please do not misunderstand me. But was it not possible to associate or include in this Board some other people who have closer touch with agriculture and the problems of agricultural credit or who are more responsive to the demands and urges of the agriculturists and peasants of our country? I ask, are there not such people available in the Congress Party to be on such a Board? Because I know the Congress Party has got such people who will do a better business of the whole thing, all of them put together, leave alone the parties here, we are untouchables in this matter. Why then are some people who are directly linked with the people and have close knowledge of the dayto-day problem, who go from here to the villages and live in villages part of the time, not associated with this Board as members? Mr. Bhargava was pleased to say what would have happened to Rajkumari

Amrit Kaur if she had been somewhere else. May I tell him, why, Mr. Bhargava could be there at least on the Board or some such people-I am n:»t suggesting any individual's name. Therefore, the composition of the Board shows the mentality of the Government. It is going to be a bureaucratised institution run by the so-called experts without any understanding of the deeper problems of our peasantry, and you will understand, when the peasants come with their complaints against certain banks operating supported by the Refinance Corporation, how they are likely to react to the representations made by the peasants. Certainly from the nature of the Board one can say that their reactions are not likely to be very very favourable because they live in a world which conditions their way of thinking, sometimes against the interests of the peasants but somewhat indifferent always. Therefore, this is one side of the picture.

As far as credit is concerned, I would ask Government to reconsider this proposition. Since the Bill has been passed in the other House, I do not see why they should not accept amendments here or themselves make amendments. There should be an Advisory Board associated with the Agricultural Refinance Corporation which should be exclusively constituted of people who have direct and intimate knowledge of the peasantry, of the problems of agriculture and af the problems of the agricultural co-cperative and credit institution® in particular. This is essential in order to ensure a better functioning of this Institution so that it can play whatever little part it has been assigned to play under the measure.

As far as the funds are concerned, these are by no means adequate. It is a small amount. Yes, you can raise a little more amount on the strength of that, more especially when you are linked with the Reserve Bank and the Government, I concede that point; but do you think you are going to meet the demand* for agricultural credit or

even at ihe higher level for long-term and medium-term loans and so on with these financial resources? No. We do not think you can do so. Therefore, I think that such an institution, if it were to be effective, must have greater financial resources. But there again I do not necessarily stand for a centralised institution. It is possible either to have regional institutions or even in each State.to have a central institution backed by the Reserve Rank and by the Government of India which shall see that all other credit institutions are properly nourished and assisted by way af giving them financial and other accommodation and so on. Here a centralised institution of this kind will be very much outside the picture when it comes to the question of practice. Therefore, I think that Government should think in terms of setting up such an institution in each State as a decentralised agency. Let them function under the State, under the overall care cf the Central Government, and more resources should be made available to them. But I 'tell you, Madam Deputy Chairman, that the problem of agricultural finance cannot be solved by this kind of thing at all. Partly it can be met by making certain alterations here and there. The entire banking system in the country has to be given a reorientation so as to help agriculture. And this, I again say, we cannot d:> unless the Government takes the entire banking system in its own hand and reorganises and reorientates the credit institution. Today the money is not available for agriculture. Peasants do not get money for agriculture. As everybody knows, a small trader or businessman finds it difficult to get, and despite the fact that he is within the proximity of a bank he cannot get accommodation. You can weii understand the difficulty in the far flung and remote villages when the peasantry is in need of such facilities. Therefore, that again is another problem-. Therefore, the criticism that has been made on the score of finance is a legitimate criticism. But I do not say that I can prescribe the particular amount here and now. Only I can

indicate the approach in this matter, and the approach should be a decentralised institution with greater financial resources, with a greater grip over the agricultural credit and economy as a whole. This is not provided for

As far as the other things are concerned, delegations of power, etc.. I need not say much. These are ali legalistic provisions. The rest of the Bill is either legalistic or contains technical matters or just provisions for administration and nothing else. Here again the people do not enter the picture. There are peasant organisations, there are various other organisations, there are various institutions, and these institutions do not find place except those few that have been mentioned here. Therefore. I say that such institutions would ibe in a position to do a little, but nothing much will come out of that, and we should not have any illusion about this thing. That is what I say. Secondly, as it is, its resources will be extremely limited with the result that it would not be in a position to play any effective part whatsoever in making any material difference to the problems of rural agriculture. Thirdly, the institution will be run on purely bureaucratic lines under the sole management and administration of certain officers of Government who, with all their goodwill and good intentions, are divorced from the people, isolated from the problems that have to be solved under this measure.

Therefore, Madam, even though whatever little comes from the Government we support, we cannot but express our dissatisfaction at the manner in which the Government has been tackling the problems of rural credit. I think the problem is one which requires the utmost attention on the part of the Government, and we should make abundant provision for resources and for a very massive network of agricultural credit institutions in our countryside run and administered by the peasants themselves, and we should from the Centre or from the State level help and assist them by

[Shri Bhupesh Gupta.] finding resources and giving othe] advice and so on. This is all what we need. Simultaneously, we should take vigorous measures to stop the operations of the money-lenders and the sahukars in the villages and save om down-trodden agricultural population the peasants, from the clutches of these sharks, these village moneylenders. We must at once build up a system oi credit which can meet at least the immediate needs, the current annua! needs, of credit as far as the peasants are concerned. Orientation should be towards the peasantry; orientation should be towards breaking away from the present state of things which gives the village rich an upper hand in the situation; orientation should be to mobilise the maximum possible resources and place them in the hands of the peasant masses themselves and leave them to administer the affairs to the best of their judgment and ability under the overall care of the State and the Central Governments.

SHRI T. S. AVINASHILINGAM CHETTIAR: Madam Deputy Chairman, everybody should welcome 'his measure. We know that till ten years back the co-operative societies financed only 4 per cent, of the funds ne. cessary for agricultural credit.

[THS VICE-CHAIRMAN (SHRI M. P. BHARGAVA) in the Chair]

During the last ten years, the Reserve Bank has come on the scene, and (he fact that was given out to us this morning was that about Rs. 200 crores were bang advanced by the lleseiV: Bank for agricultural credit. It has been calculated that about 10 per cent, of agricultural credit today is being advanced by co-operative institutions. This, as one may readily agree, is far from satisfactory. This means that 90 per cent, of agricultural credit that, is necessary for the greatest industry in this country, an industry which produces 50 per cent, ol the wealth of this country and an industry which gives employment to 70 per cent, of the people of this eountry, ls dependent

11 to the extent of 90 per cent, on private credit. In spite oi the enactment of anti-usury laws in most of the Stales, the rates of interest that are being charged from the agriculturists are really very much. In the State from which I come, there is an anti-usury law that you cannot charge interest at m:re than 6 per cent. But the fact is that in many places, when you insist upon 6 per cent, you do .not get any credit at all. The result is that people are prepared to pay interest to the extent of 18 per cent., 24 per cent., and more. The effect is that agriculture is not able to make much progress. And so, it is very necessary for the development of agriculture, to make our food situation self-sufficient, that we should give all help to the agriculturists in this respect.

Recently, I had the occasion to attend an F.A.O. Conference on price fixation and marketing. Among the various reports at the Conference was one from Japan, which was particularly interesting. The delegate from Japan said that theirs was a deficit country in foodstuffs ten years ago but that they had within ten years become not only a surplus country but they were afraid that they would produce such a surplus that they would require an export market. I asked the reason as to how in Japan, where agriculture was mostly on small farms and which was an overpopulated country like ours, they C-uld make their food position self-sufficient in such a short time. He said that they had done two things. Firstly, they had invested capital, and secondly, they had fixed an economic price, and on account of these two things, they had been able to achieve this great objective of producing a phenmenal quantity of foodstuffs in that country. If we are to solve this great problem of food deficit, we must also do likewise. For reasons which I do not like to go into, we are not prepared to fix a good price for agricultural commodities even today. Many committees ana commissions have made their recommendations; the Ministry of Agricul-

2613 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill, 1953 2614

ture has made rec-anmendations. But the unfortunate fact is that we are afraid of the cost of living rising. We are thinking of the consumer population which can shout and the result is that we have not yet done well about fixing proper prices for foodstuffs, for agricultural commodities.

The second thing in which we are involved is that today the agriculturist admittedly does not geit enough capital for investment in agriculture. The reason is that the co-perative societies themselves do not have enough share capital and do not grant sufficient advances. They depend for their advances on the district co-operative banks and the district cooperative banks give five times their capital. And these bainks in turn depend upon the apex banks in the States. And the resources of these apex banks are limited. I do not know about i ther States. In Madras they issue their own debentures which are guaranteed by the State Government. But just as in industry, we have a Refinance Cer. poration for agriculture, the idea was moo:ed that we should have a Refinance Corporation for agriculture also and this Bill is the result and we welcome it. There is no doubt that every part of the House will welcome it.

But there are tw₀ points which I would like to point out. Let me. firstly, refer to the business which this Corporation may transact and that is clause 22 on page 11, which says:

"(a) the granting of loans and advances by way of refinance to an eligible insiritution mentioned in subclause (i) of clause (f) of section 2, repayable within a period not exceeding twenty, five years . . . "

And I may refer to clause 2 (f) (i) which Bays:

"(f) 'eligible institution' means---

(i) a central land mortgage bank or a State co-operative bank or a scheduled bank, being in each

case a shareholder of the Corporation; and . . ."

In this matter I have a doubt for which. I aim sure, a clarification will be readily forthcoming. Co-operativ* societies which are affiliated to the apex banks in the States are mostly dealing in rural finance but the scheduled banks need not always confine themselves to rural financing. We know that there are about IOO scheduled banks in this country. A large proportion of the business of the scheduled banks is not agricultural, but industrial. I would like to know to what extent these advances will be made to the scheduled banks. I hope that I will get a statement from the representative of the Government who i:; in charge of the Bill that advances to the scheduled banks will be given only to the extent to which they have made rural advances and not to any other extent, because if. it is dne the other way about, then the money that ought really to go for agricultural financing may be diverted to some other purpose. I hope, therefore, a clarification will be forthcoming. And then, Mr. Vice-Chairman,

SHRI B. R. BHAGAT: What is the diversion? I could not get the last point.

Shri T. S. AVINASHILINGAM CHETTIAR: I am glad you ask me. Now, the scheduled banks give advances both to industry and agriculture, and if the advances which are given to the scheduled banks are not 1: mited only to the portion of funds that they are giving for agriculture, then the extra amount that may be advanced to them will be diverted for other purposes as against the agricultural credit that is intended.

I can understand the Refinance Corporation subscribing t:> the debentures of any eligible institution-sub-clause (c)-and that will be a great help, but I cannot understand the purpose of sub-clause (d) which says:

[Shri T. S. Avinashilingam Chettiar.]

"the guaranteeing, with the prior approval of the Central Government and on such terms and conditions as may be agreed upon, of deferred payments in connection with the purchase of capital goods from outside India,"

Now, in the clause under 'Loans' it has been provided that they can make advances against capital goods imported from outside India. I do not know, Mr. Vice-Chairman, how many cooperative societies today deal with equipment which is to be imported frcm outside India. Most of the equipment that we require, apart from a few tractors and other things, is manufactured within India, and I would like to know what they really meant when they said that they could make loans like this for imports. What are the articles of import which they contemplated when they drafted this clause.

Now, I come to another very important matter referred to by the previous speaker, and that is clause 10 dealing with the constitution of the Board of directors. The only two people who may know something about agriculture are the people mentioned in sub-clauses (d) and (e) of clause 10:

"one director elected in the prescribed manner by such of the central land mortgage banks as are shareholders *ol* the Corp.oration;

"one director elected in the prescribed manner by such of the State co-operative banks as are shareholders of the Corporation;"

All the others have no direct connection with agriculture; neither do they have direct connection with any aspect of agricultural production. I wonder, Mr. Vice-Chairman, whether It is wise to constitute a directorate in which knowledge of agricultural operations is so scarce. Here is a friend to *my* right, who says I am right. For many years the agriculturist people

have been accustomed to agriculture being directed by people who have had no knowledge of agriculture. Till recently, in many States, Directors of Agriculture have been civilians, who are very innocent of agriculture. Even in the Government of India, many times, the people who run the I.C.AR. are people who are very innocent of agriculture, and I would like to question the wisdom of an arrangement in which the financing of agricultural credit will almost entirely be in the hands of people who have no direct connection with agriculture. Personally, I am not happy, and experience will prove that the attitude that has been brought to bear on this matter will require correction, and I would like the Government to consider deeply over this constitution that they have provided for this Agricultural Refinance Corporation.

Only one matter I would like to mention before I sit down, and it is this. While the constitution of (his body itself is a great improvement, very much will depend upon the manner in which this is being run, and I hope that with experience it will be run in a manner as wiH develop agriculture on right lines. Thank you.

SHRI DAHYABHAI V. PATEL (Gujarat): Mr. Vice-Chairman, Sir,the measure that is before us is certainly a measure that will be welcomed by all sections of the House. The intentions of the Government are to help the small agriculturist, and progressively, rather slowly, the Reserve Bank and Government seem to be taking steps to help the agriculturist by providing agricultural finance. At present the Reserve Bank of India and the State Bank of India are making attempts to play this role of providing agricultural credit. But one may well ask whether the establishment of this new Corporation would not result in overlapping or duplicating of the functions and, if so, what would be the adjustments necessary.

The Reserve Bank, since its very establishment, has made efforts to

2617 Agricultural R«/ln«ne« [12 MARCH 1963] Corporation BUI, iM 2618

assist in the provision of credit to agriculturists at least avowedly. Some of us would like to see it translated into action much more than it has been so far. The Agricultural Credit Department was organised simultaneously with tha establishment of the bank in April, 1935. The bank ia not empowered to finance agriculturists directly, but can extend accommodation only through scheduled banks or the Provincial/State co-operative banks. More or less tame it the case going to be with the proposed Agricultural Refinance Corporation. However, the operations of the Reserve Bank in the field of agricultural credit are not confined to granting of medium and short-term credit. In fact the Reserve Bank has paid much greater attention to the provision of short-term credit for seasonal agricultural operations and the marketing of crops, which are granted for a maximum period of 15 months. Tfie interest charged is 2 per cent, below the bank rate. During the year 1981-62, credit limits aggregating Rs. 1S7.7 crores were sanctioned to State co-operative banks for financing seasonal agricultural operations and marketing of crops. Total drawals during the year amounted to Rs. 153.8 crores. The outstandings of loans thus made available stood at Rs. 114.8 crores at the end of 1961-62. However, after the establishment of the proposed Corporation, the operations of the Reserve Bank in the field of medium-term and long-term finance will become superfluous to a certain extent at least, if not to a very large extent. The Reserve Bank of India Act was amended in 1963 with a view to peflmitting the bank to extend loans with a maturity ranging between 15 months and 5 years. The Reserve Bank actually started granting medium-term loans in February, 1!)59. In 1961-62 the Reserve Bank sanct> ->n-ed medium-term loans aggregating Rs. 9.6 crores to the State co-operative banks out of the National Agricultural Credit (Long-term Operations) Fund. The outstanding amount of such loans stood at Rs. 11.7 crores at the end of 19*1-62. As regards long-term

credit, the Reserve Bank haa bees

subscribing to the debentures 4 P.M. floated by the central land

mortgage banks. Besides, the Reserve Bank has been making long term loans and advances ts central land mortgage banks up to a maxi mum of 20 years from the National Agricultural Credit (Long-term Operations) Fund. Advances are also made out of this fund to the Stat* Governments to enable them to subscribe directly or indirectly to th* share capital of the co-operativa credit institutions.

If only part of the responsibilities in the field of medium-term and longterm finance to proposed Agricultural Refinance the Corporation are extended, perhaps, there would be soma help in a substantial measure to the agriculturist But in my mind ther* is a certain amount of doubt whether this complicated procedure of credit tc going to help really the poor agricui turist. On the one hand, we have the spectacle or the operation of the celling on land holdings. Of course, as I have mentioned before in this House, we have a large class of people, the registered farms people, notably the millowners of Ahmedabad who have very large registered farms excluded from the ceiling of holding. Are these the people who are going to get advantage of this credit, or is it the small farmer who has already suffered—his land has been taken away and limited under the ceiling-that will get the advantage? If it is the farmer whose land has been limited to the ceilings fixed-in certain States they are really very low-is he capable of going through the procedure, rather complicated, of these banks to obtain the necessary creditfilling up their forms, etc- or is it going to be the same story that we hear everywhere, namely, that he must go to the officials there, once, twice, three times, and until the machinery of the Government has been sufficiently greased nothing moves. This measure is supposed to have been taken with a view to removing the evil of usury.

[Shri Dahyabhai V. Patel.] Sir, my friend, Mr. Bhupesh Gupta, usually quotes something from other places. But today in his speech he said something about Mahatma Gandhi. He wanted to help the poor agriculturist in this country. It is quite true. The Congress als} 'for helping the poor agriculturist and stood the steps that the Congress took under his leadership were progressively in the direction of helping the agriculturist to get out of the clutches of unscrupulous monevlenders. But. Mr. Vice-Chairman, I do not agree with Mr. Gupta that all and every person who provided credit in rural areas were unscrupulous moneylenders. There were people who had their roots in the soil, who understood things, who understood the needs of the people, who helped them. It is also true that in many places there were outsiders who had come with little money, started lending money, very often used unscrupulous methods, falsified their account books and extorted large sums of money. I do not shut my eyes to that. But I do not say that the bulk of the large class of people in the rural areas, who provided credit, were these. Also, there were certain habits, customs in our country which made the agriculturist, the peasant population go into debt because of the large amount of money that was spent on marriages, on having to give feasts at the time of marriages just to maintain a certain prestige in his community. That acted adversely on some, of these people and the poor farmer got into debts and I dare say some of them lost their lands. Many people in the rural areas used to contract debts, in Bombay and Gujarat before the prohibition came, just on drinking it away. It is a well-known thing. Well, it is not necessary to give such type of people very much protection. But I doubt very much whether the proposal that is before us, with all the good intentions and sympathy of some of the officers who may be in charge of it, is going to provide the ready substitute for the credit that the agriculturist needs. The agriculturist is working

Willi a pair of buliocks and one of hl» bullocks die*. Where will he go? Tha machinery of the Government is o slow that before he is able to mak up his pair, get his money and buy bullock, the sowing season would be over. This Is not going to be the remedy.

Of course, if it is the intention of the Government-I have no doubt that it is the intention of Mr. Bhupesh Gupta and his friends-to make it collective farming, which Mr. Bhupesh Gupta calls collective farming, then ultimately it is going to be collective farming. Many people in this country say let us begin with co-operative farming. But ultimately it is going to be collective farming. In fact, many in the Congress also are doing it. Look at the legislation for co-operative farms or co-operative societies that have been enacted in many States. One of the clauses there says that if a certain percentage-may be majority- of the owners of land in a certain village want to form a co-operative farming society, the rest will be compelled to come into that society. That means you are bringing in co-operative cultivation whereas your intention is to form the Soviet type of collective farming. And, of course, the officers would be very happy because the officers will be in charge not only of collecting revenues but of deciding the fate of everything that happens in the village.

Sir, we have heard a lot in this House and outside of how corruption takes place. This is going to be one more factor which will open the flood gates of corruption. Even in emergency we hear of officers extorting collections for the Defence Fund. Why? This may not be the type ot corruption where the money goes into their pocket, but it does add to their position, to their stature, that such and such officer has collected so much money. So, when anybody is interested in a loan, the demand wiH come. "So much money first'. And this has happened. It can well be denied on the floor of this House by Ministers. But if an investigation is made, it can be proved beyond doubt that for small little things officers in the districts and Villages have been extorting money far the Defence Fund. That only shows what would happen in normal times if the only credit available to the poor agriculturist is by this way. Of course, there used to be, till very recently, one great source of credit. Unfortunately, the Government has cast its evil eyes on that also. About that 1 think we will say more tomorrow.

SHM BHUPESH GUPTA: Say it now.

SHRI DAHYABHAI V. PATEL: The poor peasant's bank was his wife. Whenever he was able to save a little money at the end of the season, he would buy a little gold, a little ornament for his wife, or buy a little gold and keep it aside so that it would come in handy for a rainy day, or save for expected expenses on marriages. etc. Now, the Finance Minister has cast his eyes on this also. Today it is said that ornaments are exempt but many people have got . . .

SHRI M. P. SHUKLA (Uttar Pradesh) : How is it relevant here?

SHRI DAHYABHAI V. PATEL: think we are talking iin terms of providing facilities of credit to the agriculturists. I am sorry if I am not clear enough.

THE VICE-CHAIRMAN (SHRi M. P. BHARGAVA): Go ahead.

SHRI DAHYABHAI V. PATEL: I think I am clear. I am so sorry that I am not able to make it clear to my hon. friend there. An easy source of credit for the poor agriculturist in the village without having to go through the official routine, without having to perform salami before an official, without having to disclose the fact that he Is in distress, was the little

his bullocks died, and he wanted to make up

the paid, if he wanted to make gacd, he could

do it. That was one way of doing it.

I do not know where we are going. Our approach to the whole problem of agriculture is doctrinaire. We have not got people who look at the problem of agriculture in this country from a practical angle. We first planned in a big way. Soon after getting independence, we sent fifty people to America to learn large-scale cultivation, mechanical cultivation and by the time they came back, we had put qur, Government's gear in the matter of agriculture in the reverse and we are moving towards ceiling on holidlngs. So, these people who have been trained in largescale cultivation are ploughing through files in the Secretariat. Is that how our agriculture is going to improve? My fear is, with all good intentions the measure that has come before us is also going to take us that way. If that can be prevented and ready credit can be given, as is supposed to be the intention of this Bill, no one could object to it.

अर्गे एम० पी० ज्ञुक्ल : उपसभाध्यक्ष महोदय, उपमंत्री जी द्वारा प्रस्तत इस विधेयक का स्वागत करने के लिये मैं खडा हन्ना हं। मान्यवर, कुछ सदस्यों ने इस विधेयक के वहिगंत कुछ वातें कही जिन पर श्रधिक समय नष्ट करना उचित प्रतीत नहीं होता। किन्तु मैं श्री भूपेश गुप्ता के उस उपदेश के संबंध में जो उन्होंने कांग्रेस के मन्त्रियों श्रीर सदस्यों को यहां इस सदन में इस अवसर पर दिया है, केवल एक ही बात कहना चाहता हं। मैं उचित

[श्री एम० पी० झ्क्ल]

समझता यदि ऐसा उपदेश वे अपने राज-नीति के गुरुग्रों को जिनके मस्तिष्क भौर जवान दोनों ही पर ताला लगा होता है भौर जहां मतभेद की सजा मृत्यु होती है वहां देते भौर इसका उपयोग मपनी पार्टी में करने के लिये वे ही फैसला-देते । गणतन्त्र के सिद्धांत में जिसने कभी गोता नहीं लगाया हो वह गणतन्त्र का उपदेश इस सदन में दे जो गणतन्त्र के प्राधार पर बना है भौर गणतन्त्र के प्राधार पर जसे यहां म्राने का म्रवसर मिला है, तो शायद मह उनके लिये उचित नहीं था ।

मान्यवर, जब से हमारा देश स्वतन्त्र हबा है और हमने अपने देश के झायिक विकास की योजनाएं बनाना आरम्भ किया है तब से ही यह अनुभव हुआ है कि हवारे रेश की प्रायिक व्यवस्था का मुल प्राधार कृषि है गौर इसलिये हमने ग्रपनी पहली दूसरी झौर इस तीसरी पंचवर्षीय योजना में कृषि पर ही भ्रधिक बल दिया है। कृषि की तरककी के सिलसिले में जितने भी कार्य हो सकते हैं उनकी स्रोर शासन ने, केन्द्र में भौर राज्यों में, झारम्भ से ही घ्यान दिया है। पहली ग्रावश्यकता कृषि की तरक्की के लिये उन कानूनों को हटाने की थी जो खेती की तरक्की में बाधक थे । सारे राज्यों में एक योजनाबद्ध कार्यक्रम के ग्रनसार जमींदारी का उन्मुलन हथा ग्रौर इन्टर-मीडियरीच हटाए गए। जिन साधनों की कृषि की उन्नति के लिये, कृषि की तरक्की के लिये, ग्रावश्यकता थी, उनकी ग्रोर राज्यों ने घ्यान दिया ग्रौर ग्रच्छी सिंचाई, मच्छी जुताई, मच्छी खाद मौर मच्छे बीज की भावस्यकता को हल करते रहे, जिसकी भोर हमारी हर पंचवर्षीय योजना में पर्याप्त धन व्यय होता रहा है, ग्रीर जो कुछ कानूनों में कमियां थीं, उनकी ग्रोर भी ध्यान भाकषित होता भाषा है झौर उनको पूरा करते गये। लेकिन यह ग्रनभव हमेशा होता रहा है कि जितनी धर्य की भावश्यकता किसानों को श्रपनी तरक्की केलिये होती है उतना उन्हें ग्रभी उपलब्ध नहीं हो सका है। ग्रच्छे बैल के लिये धन चाहिये, ग्रच्छे बीज के लिये धन चाहिये, ग्रच्छे खाद के लिये **धन चाहिये धौर साथ** ही ग्रच्छे इम्प्ली*नेन्ट्*स के लिये भी धन चाहिये। इन सब उपादनों के लिये मर्थ की जितनी ग्रावश्यकता थी, कितने ही प्रयास होने पर भी झब तक उसकी पूर्ति नहीं हो पायी यद्यपि रिजवं बैंक रूरल केंडिट की ग्रोर घ्यान दे रहा था। लेकिन आवश्यकता यह थी कि कोई ऐसी कारपोरेट बाडी हो जिसका मुख्य कार्य किसानों को कर्जा देने का हो ग्रौर उसमें खेती के सभी धंगों पर जोर दिया जाय जैसा कि इस विधेयक में निहित किया गया है।

मझे इस बात का हर्ष है कि इसमें जो खेती की परिभाषा दी है उसमें पशुपालन, धुग्ध व्यवसाय, यत्स्य पालन, श्रौर कुक्कूट पालन को भी सम्बिलित किया गया है। मेरा यह सुझाव है कि इसमें भौर भी जितने संबंधित भ्रंग हैं जैसे सधु-मक्खी पालन भ्रौर साब ही फलोत्पादन, इनको भी यदि सम्मिलित न समझा जाता हो तो स्पष्ट किया जाय । यान्यवर, में समझता हं कि इसमें यह भार्पत्ति करना कि यह विषेयक जो रखा गया है, इससे पूरी आवश्यकताओं की पूर्ति नहीं होगी, वह इस समय ग्रप्रासंगिक है। कारण यह है कि हमने सभी तो उस दिशा में जिसकी ग्रावश्यकता को हम बहुत दिनों से ग्रनुभव करते ग्रा रहे थे, यह एक कदम बढ़ाया है भौर यह कदम सही कदम है भौर **ग्राशा की जाती है इसका** और आगे विस्तार होगा भौर जैसे-जैसे देश में धन उपलब्ध होता जायेगा वैसे-वैसे इस दिशा में भौर भागे बढ्ते जायेंगे।

यद्यपि इस विघेयक के भनुसार कार-पोरेशन का केन्द्र बम्बई में होगा किन्तु इसमें ब्यवस्था की गई है कि इसका मौर भी विस्तार होगा मौर रिषा्र बैंक की भनुसति

2625 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill, 1963 2626

श्वे इसकी बान्चेज-शाखायें ंया ए जन्सियों जौर जगह भी खोली जायेंगी ग्रौर में ग्राशा करता हूं कि इस व्यवस्था के ग्रन्तगंत इसका विस्तार होगा ग्रौर जो भय माननीय भूपेश गुप्ता ने प्रकट किया है इसका विकेन्द्रीकरण महीं होगा, तो उनका वह संशय दूर हो जायगा ग्रीर धीरे घीरे इसका विस्तार होगा तथा सभी राज्यों में इसकी द्याखायें हो जायेंगी ।

जहां तक इसमें किसानों के संगठन के प्रतिनिधियों को सम्मिलित करने की बात है में भी यह समझताहं कि धाज तक जिन कारणों से कृषि के लक्ष्यों की तरफ हम नहीं पहुंच पाए, उन धनेक कारणों में यह भी समझा जाता है कि जो लोग किसानों के जीवन से परिचित होते हैं, उनकी मावस्यकतामों से परिचित होते हैं, जिनका खेती के सम्बन्ध में व्यावहारिक ज्ञान होता 8, उनका एसोसियेशन ऐसी संस्थाओं से न होने के कारण किसानों को वे साधन भौर सुविधाएं मिलने में कठिनाई होती है धौर बहुत से काम जो समय पर हो जातें चाहिये वे नहीं हो पाते हैं। इस कारण मैं भी स्राज्ञा करता हुं कि सरकार इस स्रोर घ्यान देगी। यदि म्रभी इस विधेयक में ऐसा कोई संशोधन करने की संभावना में हो तो भविष्य में नियमों के भंतगंत इस में घ्यान देने की भावस्थकता है। न केवल इस कारपोरेशन के सम्बन्ध में बल्कि किसानों के सम्बन्ध में जितनी भी ऐसी संस्थार्थे बनाई जायें या कार्य किये जायें उनमें ऐसे लोगों का सम्बद्ध होना धावश्यक है।

यान्यवर, धनुभव यह हुआ है कि गांवों में जो लोग विश्वविद्यालयों से खेती की डिग्री हासिल करके काय करने जाते हैं, छन्हें उस क्षेत्र का पूर्ण ग्रौर सही ज्ञान तया अनुभव नहीं होता है इसलिये वे किसानों को सही सलाह नहीं दे सकते । इसलिये ऐसी जगहों में हमेशा इस बात की 1280 RSD-6. द्यावस्यकता है कि जो ग्रनुभवी लोग हों उन्हें ही ऐसे कामों से सम्बन्धित किया जाय ।

जहां तक विधेयक के उद्देश्य का सम्बन्ध है वह निध्चित रूप से स्वागत करने योग्य है। जैसा कि सदन के सभी कक्षों से इस**का** स्वागत हुम्रा है, इसलिये में भाशा करता हूं कि इस प्रकार का कदम जो सरकार ने उठाया है वह हमारे किसानों के लिये बहुत हितकर होगा और खेती की तरक्की के सम्बन्ध में जो कमियां हैं उसकी पूर्ति होगी।

मान्यवर, स्वतंत्र दल के एक माननीय सदस्य ने इस विधेयक के सम्बन्ध में यह संशय प्रकट किया है कि ऐसा न हो कि सहकारिता फामिंग के द्वारा सरकार जो कदम उठा रही है वह सामृहिक खेती काछिपाहग्रा कदम हो। मैं इस सम्बन्ध में यह निवेदन करना चाहता हूं कि इस देश की जो धरती है वह सारे देश की है इस देश में पैदा होने वाले जो इन्सान हैं उनका यह नैसर्गिक अधिकार है कि इस घरती के दोहन से जो सम्पत्ति पैदा हो, उसका उपयोग सब करें। यदि किसी कारणवश कुछ व्यक्तियों के हाथ में साधन मधिक हों मौर उसका उपयोग वे खुद करें भौर समाज को उससे सुख न मिले तो निश्चित रूप से वे उसके ग्रांधकारी नहीं रह जाते हैं। इस देश के बढते हए जन-समुदाय के लिये, बढ़ती हुई जनशक्ति के लिय आवश्यक है कि' जो बढ़ती हुई उत्पादन-शक्ति से धन उत्पन्न हो उसका समान रूप से उपयोग हो । इसी सिदान्त को सामने रख कर कांग्रस पार्टी की सैरकार जब से यह देश स्वाधीन हुआ है, जब से उसने शासन बहण किया है तब से वह प्रत्येक योजनाबद्ध कार्य कर रही है मौर उसी के मनुसार चल रही है तया यह कदम समाजवाद की तरफ बढ़ताही चला जा रहा है। मैं निवेदन करना चाहता हूं कि कांग्रेस का निश्चित बोषित उद्देश्य समाजवाद की स्थापना है, बाहे वह खेती से सम्बन्धित हो बाहे उद्योग

ł

2627 4-oricultwml Refinance [RAJYA SABHA] Corporation Bill, 1983 2628

[श्री एम० पी० शुक्ल] से सम्बन्धित हो। जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में समाजवाद की स्थापना ही हमारा लक्ष्य है ग्रौर हमारे प्रत्येक विघेयक तथा कार्यों में इसकी ध्वनि होनी चाहिये, बल्कि उसका स्वरूप वही होना चाहिये जिसकी मोर हम जाना चाहते हैं। इसलिये माननीय सदस्य को इस सम्वन्थ में जो संशय हो रहा है उसके सम्बन्ध में में यह कहना चाहता हं कि वे विश्वास करें कि हम उसी घोर जा रहे हैं। यह विधेयक भी वास्तविक रूप में ऐसा कदम है जिससे हम कोम्रापरेटिव फार्मिंग को बता देने जा रहे हैं, समाजवादी व्यवस्था को बता देने जा रहे हैं भौर निक्तित रूप में स्वतंत्र पार्टी के सदस्यों को नाउम्मीद करने में हमें कोई गम नहीं होगा।

मान्यवर, ऐसे भी संशय प्रकट किये गये हैं कि इससे कहीं डुप्लीकेशन आफ फक्शन्स न हो । मैं समझताहं कि रिजर्वबैंक का जो कार्य था वह सीमित था ग्रौर उसके बहुत से कार्य मुख्य रूप से तो झौद्योगिक ग्रर्थं व्यवस्था को सहायता देने के कार्य थे। कृषि ग्रथं व्यवस्था के सम्वन्ध में उसके कार्य सीमित हो रहे थे और वह इस काम को पूरी तरह से नहीं कर पा रहा था जिसकी वजह से एक ग्रलग कारपोरेशन बनाने की ग्राव-इयकता महसूस हुई ग्रौर इसकी व्यवस्या इस बिल ढारा की गई है। मब कारपो-रेशन ही निश्चित रूप से मौर मुख्य रूप से कृषि क्षेत्र में ऋण देने का कार्य करेगा। जहां तक रिजवंबैंक का सम्बन्ध ; इस बिल में यह प्राविजन है कि वह कारपोरेशन को फाइनेन्स करेगा और कारपोरेशन वह सब कार्य करेगा जो ग्रव तक रिजर्व बैंक सीमित रूप से करता ग्राया था। इस तरह से यह वात साफ जाहिर है कि इसमें डुप्लीकेशन का संशय नहीं है।

मान्यवर, में यह भी समझा हूं कि बहुत से ऐसे उपयोगी कार्य हैं जो सरकार द्वारा होते हैं परन्तु किसानों को उनके बारे में समय

पर जानकारी नहीं हो पाती । इस विधेयक का उद्देश्य किसानों के हित के कार्य करना है भीर उसकी पूरें रूप में पूर्ति तब तक नहीं होगी जब तक हम उसकी जानकारी किसानों को, किसानों में काम करने वाली संस्याओं सहकारी संस्थाग्रों को, या गांव में को. काम करनेवाले कार्यकर्ताओं को सही ग्रौर मच्छी तरह से नहीं देते । न केवल इस विधेयक के सम्बन्ध में बल्कि जितने भी ऐसे कार्य सरकार के द्वारा होते हैं उनकी जानकारी गाव वालों को ग्रवश्य पहुंचाई जानी चाहिये। में गांव का रहने वाला हु इसलिये जानता हं कि गांववालों को इस तरह की जानकारी नहीं मिलती है। हमारे गांव में सभी भाषाओं में सूचना विभाग द्वारा ऐसा साहित्य बांटा जाना चाहिये जिससे किसानों को सारी जानकारी हो सके । इन सब बालों के भभाव में वह बात हो सकती 'जिसका संकेत भूपेश गुप्त ने अभी किया । শ্বী ऐसीव्यवस्था होती हैं उनका लाभ गांव में थोड़े से ही अर्थावत उठा लेते हैं और इस तरह से एक नई जात गांवों में पैदा हो रही है। यह बात श्री भूपेश गुप्त ने कही । में समझता हू कि ऐसा तो सामाजिक जीवन में जहां इस प्रकार के ज्ञान का अभाव होता है वह स्वाभाविक ही होता है। सरकार को इस दिशा में ऐसे कदम उठाने चाहिये कि जो कार्य सरकार किसानों के लाभ के लिये करती है उसका थ्यापक लाभ किसानों तक पौर गरीब से गरीब जनता तक आसानी 🗣 साथ पहुंच सके।

मान्यवर, इस विधेयक में सिढान्त रूप से जो प्राविजन्स रखं गयं हैं उनका में तहेदिल से स्वागत करता हूं । इसमें घारा १० में जो व्यवस्था है बोर्ड भाफ डाइरेक्टर्स के निर्माण के बारे में जैसा कि मैंने पहले भी कहा, उसमें किसी न किसी प्रकार से ग्रवस्य किसानों का सबंघ होना चाहिये । इसी प्रकार धारा २२ में जो इसके कार्य का उद्देय है उसको कुछ भौर ग्राधिक थ्यापक वनाना चाहिय ताकि गरीब से गरीव किसान किसान जिसके अल्प साधन हैं, वह भी उसले होने वालाभले से वर्चित द रह सके।

इन शब्दों के साथ में इस हितकर विधंयक का हर्ष से स्वागत करता हूं धोर धाशा करता हूं कि इसके पास हो जाने पर इस देश की कृषि व्यवस्था में यह काफ़ी सहायक होगा ।

شرى مبد الغلى (پنجاب): والس چهرمين ماڪب - اس هر پېلے که أنړيېل مدستر ماحب کو مبارکباد فارن - میں یہ کہتا چاہتا هیل که دوده ۲ جلا جهاجهه کر بهی یہونک مار مار کر یہتا ہے - کسانوں کے جاتاے ٹیرھے ورابلنس ابھی اتلے ہی دارک بھی **ھیں اور اس کا کرئی ت**ھ كرئى علام هونا هي جاهلے - چدد کهلونوں سے اس کو بہتایا جائے اور اس کی مشکل حل ہو جائے ایسا ہوئے والا تههن ہے - جب میں کانکریس کی جلت ہے لکال نہیں گیا تیا تو ناگیور کانگریس مہن مہن نے ایک سلھردھن دیا که عالی پلاننگ کنیشن کی اوجه سے یہ ساری مصبحت آئی - جب میں کیوا ہوا تو جب لوگوں نے مذلق کها رز کها که انذے بوے پانلک کمهشور پر جس کے چیرمین ملک کے مصبوب تهتا ينذب جواهرتل ذيرو هين يد مهان جهون ديهاتي كا بهتا عبدالغدي أتلى زبان درازي كرتا هے اور كہتا ہے که ان کی بلانلگ کی وجه سے بند ساري مصهبت آلي - جب ولا لوگ ھلسے تو میں نے کہا کہ اس میں علسلے کی کہا بات ہے - جب حقیقت معلوم ہو جائیگی تب تم رورگے کہ میں جو کتھ کہہ رہا ہوں رہ تینک کہ رہا ہوں -

میں سرکار کی تھت پر کوئی شک و شبة تهين كرتا ۽ ان كي انهت ايه ہے کہ دیش پہلے پہولے اور دیش کا ہوا نام هو ليکن أن كي عقل ميں کھیں تھ کیھن فترز ضرور کے - مھن نے یہ کیا کہ آپ نے ھناری سٹھے پر بزا رحم کها اور قریباً دو سو کروز اروپی بہاکرا ڈیم کے لئے جو کسانوں کے لئے نعمت ثابت ہوگی اور انڈسلاریز کے لگے ہرکنت کا اباعث اھرکی ہا دیا ہے -هم سقون ههن لهکن آپ لے۔ یہ انہوں ا سوجا که جب هم اتلا ابرا ایک قیم بدائے جا رہے میں جب مم انت الکی تهرین اور سرکین نکانتے جا رہے۔ ھیں تو ایسی مشکل نہیں آیائیگی -اگر ورشا زیاده هو جائے اور پانی کی نکاسی له هو --- جو الدرنی انکاسی هے وہ بلد لئے جا رہے میں ۔۔ تو انٹیجہ کها هوکا - نتهجه به هوا که تهسری يوجفا مهن بهي به فلط قدم أته رها ھے - پہلی درسری یوجلا میں تو چلا هي ۾ - هناري پلچاپ کي سرکار -کی توے لکھ ایکو زمھن جس مھن ۹۵ لکه أيکر زمهن وت ه جو زرمي ایگریکلچریهل فے سہم کی نڈر ھوگئی ۔

ہوں کہ کسان کا لا انتہائی خراب ہے جس کا آپریشن هونا چاهگے لیکن آپریشن کے لگے ساتھن نہیں ھیں ہ اوزار نهیں هیں اور اتدا رویهه تهیں ہے کہ اس کا ایک دم سے آپریشی ہو 📔 اپنی اسٹیت کے بارے میں سوچنا جائے - اس کو انجکشن دیلے کے لگے بھی سرکار کے پاس پیسہ تھیں ہے -اگر اس کو آپ اسپرو بھی کھلائنگے تو میں یہ تیہں کیونکا کہ میں اس کے ۔ لگے مہارکیاد نہیں دیتا ۔۔ آپ کسان۔ کے گئے کا علاج کر رہے۔ بھیں تو ایسا نهیں کے کہ میں آپ کو میارکیاد ند دوں - مهن آپ کو مهارکباد دونگا اور ضرور دونگا که په کسان کے لگے آپ ایک اچهی یوجقا اور ایک اچها بل ہارس کے سامئے لا رہے تھیں -

> مهن وائس چهر مهن صاحب -عرض کروں که یہ کارپوریشن جو ھ اس کے کئی فلکھن میں - آپ کسان کے بھلائی کے لئے پولٹری کو بھی ترتی دیلا جاہتے ہیں – انیال یسیبناڈری کو بھی ترقی دینا جاہتے ھیں - قیری کو بھی ترقی دیلا چاہتے ہیں و یہ بہت اچھی بات <u>ھے</u> - مگر اِس کے پردہ مہن وہ لوگ جن کا ایگریکلنچر سے کرئی تعلق نہیں ہے وہ ہوشیاری ہے یہ روپھہ نہ لے جائیں یہ دیکھنا سرکار کا کام ہے۔ میں نے کیا تها که دودهه کا جلا چهاچهه کو بهی یہرنگ پہونگ کو پیٹا ہے۔ تو ہم نے اپنی

[شرى عبدالغلى] کہوں کہ آپ نے پہلی یوجلا میں۔۔ مهن صرف ایدی اسٹیت کا ذکر کر رها هون لين لگے که اهر ايک اپنی ہے---- وا کروز روپھه رکھا قریلم کے لگے اور اس مهن سے بھی تھی ضلعیں کو وہ دے دیا گیا باذی ضلعے چھرز دئے كُتُي - تتهجه كها هوا كه جب يهلي ورشا هولی تو تهس الکه ایکز زرعی زمین فلڈ کی نڈر ہو گئی ۔ اور تیس کررژ روپنی کی فصل جو تیار تھی وہ جاتی رہے - اور ساے کرور روپیے کے مکانات گر گئے - آپ کہنگے یہ تر بہگران نے ورشا کی اس لگے اس کا ذکر کیا کرنا - کیا سرکار اس لگے هرتی ہے کہ جو کام اچھا هو و¥ تو اپنا اور جو غلطی هو جائے ولا بھگوان کی يچها - كه بهكوان نے ايسا جاها اس لکے هم کیا کریں - اگر اس پر بھی یس هو جاتا اور سرکار کسان کے لگے جس کے لئے یہ بل لا رہی ہے ہ اس کی بہائی کے لئے کچھ سوچتی کہ ألهدد کیسے اس کا علاج مو تو ٥٥ کے بعد ٥٧ مهن بهي جو هوا که اتهاره لاکهه ایکر زمین اور گلی وه نه جانی -یہر بھی آپ نے نہیں رونا اور کچھ سوچا نہیں اور اب کہه۔ رہے۔ ھیں۔ که ا 10 کروز روبهه خرے کرهانگے چار سو میل لمبی قرین بلانے کے لگے - میرے عرض کرنے کا مطلب یہ ہے کہ آپ یہ يېچلان مهن په رکبا تها که هم سرکار 🚽 نیک قدم اتّها رهے هدن –، میں ماتا 2633 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill, 1963 2634

موجود ھهن - جس زمهن کو سرکار وی کلهم کر نهیس چائی اور اگر دین لاکه ایکو زمین تهیک تهی تو آثو الکهه ایکر زمین خراب هو گئی ایعلی سرکار کچه نهیں کر پائی تو افریب پانچسو روپید مهن کها کر پائیکا - کها یہی ملے ہے ایگریکلنچر کو ترلی دیئے کا --کسان کی حالت کو اپتر اللانے کا } وائس چهر مهن مانتب - مهن ا کہتا ہوں کہ یہ بالکل غلط ہے - یہ رويدِه کو شائع کرنا ہے کیونکہ بھپ تک کسی کو آپ کانی رویهه نہیں دیتے ۔ اور اس کو انچەن زمىن ئېيىن دېچم تب تک راد کوچه نهیں کر حکتا -میں آپ کو ایسی دموں مثالیں ہے سکتا هون که ایک هرینچن بنچاره جہاں آباد کیا گیا وہاں اِس کے پاس جو تهرزا بهت زیور تها اس کو بهی یہے کرکے وہ کچھ ٹییں کر مکا – و<mark>ہ</mark> زمین هی ایسی تهین که بار(آدم کے وقمق سران کو کوئی تهیک نہیں کر پایا تو آن ہچاروں کے بس مہن ید کہاں تیا کہ وہ ان کر تھیک کر لیتے۔ نتهجه يدهوا كدوة اجزتي كلي اجزتي کئے اور آخیر میں بالکل اچو کئے ہتھائے اس کے کہ وہ آباد ھیں --- مہن اس لگے آپ کے نوڈس مہں یہ بانہں لرها هين تاكه أس كا كوئي إيائے آپ موجدن کای علم آپ سرجین . -

کی طرف ہے۔ فارمنس بنائینگے تاکه ان کو دیکھ کر کسانوں کو خوشی ھو ارر جس طرح ہے فارمس سرکار اللا اور جدنی ایلڈ پر ایکر وہ برھائے اس سے کسالی کو (تکریمیڈے هو – لهکی میں نے دیکھا کہ میں ان پارر لے ایے رشتەدارون كى نىكىي زمەن كو خريد لیا اور موردگذهه میں آج اچھ فارمس کی جیسی مثال قائم ہے وه قائم نهین هو سکتی - ارهان هوا ایند که پے دردنی کے ساتو نکسی ازمیلوں اپر رویهه شرب کها گها اور اس کا تقهجه يد هوا كه سالاند لائهون رويهه أن پر شمرج پر نے لگا - ریسے ھی ارپ نکسی زمهلون پر کرورون وربهه اس نام پر خرج کر دیا گیا که هم کسانوں کی بهائی کرنا چاهتے ههن ۽ اهم هرينجلون کی بہتنی کرنا چاہتے میں -

ابھی تھن دن کی بات ہے جب سرکار نے جواب دنیا تھا کہ ریسے لهنڌ کر کام مهن لائے کے لگے اور غريب مزدور اور تهنیتس کو اور هریجن کو اور ھهڌولڌ کاست کو ايغانے کے لگے اور اس کے دماغ میں یہ بات انے کے الگے که وا (س ملک کا مالک) بچے وا دھرتی کا مالک ہے ۽ اِس کو زمھوں دی جا رهي ۾ اور پاڻچ سو رويهه هيا جانها -اب کون سنچهائے اس سرار کو کہ اگر يه سائر أبر طور پر لاکيون ارويهه الحرج گوہیلس کی طرح جہوت ہولقا بھی | کرکے جس کی فیکرس میں دے۔ سکتا کیہیکیہیدیش کے همت میں هوتا ہے۔ 🕴 هوں اور میرے پاس جس کی فیکوس

امي طرح ہے۔ ادھر جہلم ۽ ميانوا ي ۽ سرگودها ۽ ان کے ساتھ وہ اس لگے اچھا سلوک نہیں کردا تھا۔ کہ اگر۔ ان کی کههتی بازی اچهی دو گئی۔ تو اود انے ہتےوں کو ہزارہا میل دور لولے کے لئے۔ نہیں بہیتھلگے - لیکن آپ کی سرار کے دماغ میں ایسی بات نہیں تھی -**بات ی**ه نهی و*الس چ*هر مهن صاحب که جو لوگ اس وقت برم اقتدار تھے۔چاھے۔نواب سکلدر حھات ھوں ہ چاہے۔ تو**اب حُضر حیات میں ب**ے چاہے۔ کوئی اور ہوں ۽ سب کا ربے جو تھا۔ وہ لاهور ڌويڙن اور رارليلڌي قويزن کي طرف تها - چونکه جب تقسیم هوا ملك ۽ بدقستني ہے تمے لوگوں کی وجه ہے جو۔ دوراندیش نہیں تھے۔ ان کی وجہ سے چاہے وہ آیے ہوں پیکانے ھوں آنہوں نے الولیشن کی تبیوری کا ۔ تعربه لکایا ہ ھم نے اس کو ایڈایا ہ کاندھی جی کی لچہا کے خلاب . . .

उपसभाध्यक्ष (श्री महाबीर प्रसाद भागंव): गनी साहब, आप बिल से भटक गये हैं।

هري عبد الغدي : بالكل نهين -میں۔ یہ کہہ رہا ن **ہوکہ کس**ان کے انام پر جو نہریں بلی تھیں۔ رہ جب کی سب ادھر رہ گئیں اور تقسیم کے ابعد -ھنارے پاس کنچو تیھی رہا – – –

श्री बी० झार० भगत : यह नहरों की बात नहीं हो रही है यहां।

هري عبد الثلق : يه هو رهي ھے۔

[شرى عبدالغلى] میں نہیں کہتا کہ لوگوں کا انسہا ا بومانے نے لگے آپ یہ تعرف نہ لکائیں که هماری پیداوار ابوه رهی هه، لکائے ضرور لکائے - مگر مہرے پاس بیاں كئى گورنىڭ كى چهاپى ھوئى مطتلف كتابين هين كوئي استيتكس کې هين ۽ کوئي پلانتک کنيفن کي طرف سے ھیں کوئی کوارٹرلن رپورٹیں هیں ان پانچ چو کتابوں کی فیکرس دیکھئے – دسہرے میں ھم دس جر سدا کرتے ھیں لیکن یہ سرکار کی جو کتابیں مہرے ہاتو میں موجود الیں ان کے بارے میں کنچہ زیادہ کیگر میں آپ کا ذقت ضائع نہیں کرونکا -سرکار بھاھے تو ان کو لے سکتی ہے -ويسے سرکار کی جهاپی هوئی ههن مهرى چهاپى ھوئى تہيں ھيں -لیکن اندا میں عرض کرونا کہ ان میں ایک درسرے کی فیکرس تہیں ملتی هدی - آن میں لاکہوں تن کا فرق ہے و دو چار ٿن کا فرق انہوں ہے که به کیه دیا جاتا که ادهر ادهر س فلطي هو کئي - بير حال ميں آپ کے نوٹس میں یہ لانا جاملا ہوں کہ الهنجاب مين هنان يهداولو الهما آكم کئی لیکن کس تھلک ہے آئے گئی ديکهڻا آپ کو يہ ھے - انگريز کچھ ماتوں میں فوجی بہرتی کرنے کے لگے ارہ کے ساتھ سرتیلی ماں کا سلوک کرتا تها یه هریانه کے علاقه و حصار و روهنگ کمان کی بات - اکر آپ کی سمجہ | کرکارں ۽ کرنال اور راجستهان اور 2637 Agricultural Refinance [12 MARCH 19C3] Corporation Bill, 1963 2638 لگے کہ آج ھی ھمارے قابل ترین ملسلر مسٹر پائل یہ کہہ رہے تھے کہ جہاں كليكليو فارمنك أثى يا جهان سركاري قارم بلے وہاں اور کی زیلڈ ایک فرد کے مقابله میں ایک پرائیویٹ آدمی کے متابله میں کم ہے - میں یہ نییں کېتا که آپ کواپويټهو فارملک نه کیمیئے اور یہ بہی نہیں کیتا کہ آپ یہ انسلى تيرشن نه بدائهم لهكن أن انسلى ڈیرشنس کے معلی اگر یہی **میں** کہ جو میں ان پاور ھیں وہ آئے۔ آدمیوں کو فائدة پېلىچا يا راسته نكالهن تو يه فلط هركا - قطعي فلط هنكا - أب إنكرائيري کراکر دیکھ لیہی، انصاف کر سکھن ان ہے انکوائری فراکر آپ دیکھیں تو آپ پائھٹکے کہ کواپریگو کے نام پر ھوشھار آدمهیں نے اس طرح سے پیلک قلق ا رویہ اے لیا ارر جو سرکار کی نہت تھی اس کو دامکا لگایا – میں یہ تہیں کہتا کے انہوں نے سرکار کی جان کاری سے تھیں لیاہ اور دهوکے سے لیے لہا، هوشهار آدمی کوأپریٹھو کے نام پر لکھوں ،وبھه لے گئے -هاؤسنگ کے نام پر کوآپریٹیو بغا دی -ترانسهورے کے نام کوآپریٹو بلا دی - اب آج آپ کا یہ بل آیا ہے - یوی خوشی کی بات ہے جو کچو بھی ہے تھیک ہے ۔ يهگوان کی يہی اچها ہے - کساپے کے تام پر آب یہ بھی ہو رہا ہے که جو آپ کی پیداوار ہے۔ اس کو اہم انشهور کریلگے - بوی مہارک بات ہے -الشمکری کہ لئے جو آپ نے فائلاس

وها فهونكه امين بهت فم يوها لكها هون اوو آپ يہما زيادہ پڑھ لکے ھیں -مہن کہے یہ رہا ہوں کہ کسان کے نام پر اس وقت یہی یہ ہرا۔ تہا۔ کہ هریانه کو بالکل تهاه اور برباد کر دیا گها تها - کسان کے نام پر ھی آپ یہ يل لا رهے هيں - وائس چهر مين ملحب - ترلی افزور هوتی هے ۽ مرف هریانه میں جہاں ساڑھے چار من ہوتا تها وهان آج اٿهاره من بے ياده هوتا ھے ہلکہ حصار مہن تو ساڑھے تین من كى بتجائير إقهائيس من هو گها، يعلى أَتُه كَذا هو كَها ۽ أَبَ كَهرِن إِنَّهُ هُوا - ? -ادهر تو نههرين تههن نهين ۽ آپ کيهن گے کہ تہرین تکالیں ہم نے کسارے کے لگے در ارب روینه خرچ کهاه اس الله هرا -راجستهان بهی کل زار بن رها هے اور ھرياند بھي - تقريباً جو گئي پيداوار زیادہ هوئی ہے ۔ لیکن یاہ رکھئے کہ اس کی ایک حد ہے ، زمین رہز۔ تہیں ہے

که جندی چاهین کههنچ اس - اگر وه

بگونی جائے کی تو پہر آپ کا یہ

کارپېرېشن کها کړے کا – جو

کارپوریشن آپ بنانے جا رہے ھیں

اس کے لگے مہارک یاد دیتا ہوں

کھونکہ آپ کسانوں کے لئے بھلائی

کر رہے ھیں - لیکن یہ بات الگ ہے کہ

یہ علم متعهم ہے یا غلط اور مہن کہوں

کا که فلط ہے اور پوری ڈمعداری کے ساتھ

کہوں کا – واڈ کیوں کہہ رہا۔ ہوں۔ لیے

میں نہیں اتا تو۔ میں سنچہانے ہے

[شوی عبدلغلی] کارپوریشن بدایا تها نو انڈسڈریلسٹ (پ انڈرسٹ کا کافی خیال رکھ سکلے عہں (Time bell rings.) جعسی آپ کی اچھا - مہں بلد کردوں کا -

उपसभाष्यक्ष (श्री महाबीर प्रसाद भागव): ग्राप खत्म जर्रिये ।

اشرى مېدالغانى : اليكن مېن يە کیفا چاہوں کا که یہ ایک مسئلہ ایسا ہے جو کہ ایکریکلتچر کا ہے۔ اور کافی ہے زیادہ اہم ہے - سیس آپ سے ریکوسے كرون كا كه يه مسائله العباري التوجه كا محتاج في كه كهون محتاج في ? إس لگے کہ آج کسان کے معلق بھارت ھیں اور بہارت کے معلی کسان ھیں کیوٹکہ اسی قی صدبی ہے زیادہ وہ لوگ هیں جن کا *ایکریکل*ھور کے ساتھ واحطہ ہے لیکن ملک کی قابلیلسز میں ان کا کہا حصہ 🙇 ? - میں اگر یہ کیوں 🖌 آلے میں لنگ کے ہراہر بعین تو غلط نہیں کہوں گا – کھڑنکہ ان میں سے تبو قی مدی ایسے هیں جو که اتیسی افی صدی زمین کے مالک ھیں - اس لگے الہیں یہ عرفی کر رہا تھا کہ یہ جو بل آپ لارق هين په برا اجها بل هے الهکن لاهى كە أىپ يھمارى كو سىنچھوں 🗉 اگر میں آپ کی جگہ ہوتا۔ تو میں **ی**ہ سوچتا که کسان کها چوز هے? جب میں یہ کیتا ہوں کہ میں آپ کی جگھ الموتا تو کلی ساحیان کو ابوا افسام آتا

هوکا اور سوچتے هوں کے که خدا گلنچے کو ناخن نه دے لیکن پیر بھی مھی کھتا هرن که اگر مھی آپ کی جکه ڈهوتا تو میں سوچتا که کسان ڈدی پراہلم کھ کہ اس کے باس جو زمھن کے وہ چھوٹی چھوٹی زمین کے اور اس کی حالت ایسی نبھی کے کہ وہ اس کا فائدہ اتھا سکے -نبھی کے کہ وہ اس کا فائدہ اتھا سکے -بلیا کے یہ مارنا کے لوڈیا کے یہ جو بلیا کے یہ مارنا کہ لوڈیا کے وہ ہوا بلیا کے یہ مارنا کہ کئے ہم کوآپریٹو پھلک

उपसभाष्यक (श्री महाबीर प्रसाद भागंध): गनी साहब, ऐसा ही है कि एप्रीकल्चर के अपर बोलनें का प्रौर मौका होगा भभी आप एप्रीकल्वर रिफाइनिंश कार्पोरेदान की बात करिये।

شری عبدالغلی : آخر آپ یه بل کس لئے بقا رہے ھیں ? اس لئے تاکه ایکریکلچر کو توتی دیں گے - میں اسی کے اندر نفوں - ایک قدم بھی باھر جاوں تو جیسا بھی آپ چاھیں کریں میں تو آپ کا ہوا ادب کرتا ھیں لیکی مجم یقین نے کہ آپ یہ دیکھیں کے کہ میں بیتین نے کہ آپ یہ دیکھیں کے کہ میں بیت کے بارے میں کیہ رھا ھوں آپ جو بیت نہیں نے لیجئے کا مجم اس نے بیت نہیں نے لیکن یہ دیکھئے کہ کسانوں کی مشکل کھا ہے اور اس کو حل کینچئے -

والس چهرمون ماهب • کل مهرے۔ پاس درجلوں بہن بہالی رو**لے خولہ آل**ے اررا نہوں نے مجھ سے ایٹی بات کہی -دلی سے جو بہس میل کے قاملہ سے وہ آئے انہوں نے کہا کہ ایک ایک کاوں کے ذمنہ تقاوی کا تیس هزار روپیه هے - وہ پانچ کارں کے تھے - لیکن پانچ سال سے سرکار یہ انتظام نہیں کر پائی ہے کہ ان کے یہاں پانی کا جو دباو ہے وہ ٹھیک ہو م وہ اس وجہ سے کہ رہ درسرے اعلاقوں ہے آتا ہے اور رہاں سے آگے تبہی تکلتا ہے -نکلٹا اس لئے نہیں ہے کہ اس کا تعلق پنجاب راجستهان ارر يو - پي تهلون کے ڈرنیلر سے کے تیلوں میں مل کر سنجهرته هرتا نهین هے اور فیصلہ ہوتا نہیں ہے - تو محمے یاد آیا که سر چهوٿورام کها کرتے تھے که یه بلیکے ہوے خراب ھیں۔ لیکن بلیا خراب تھاہ سود لهتا تها و جان تو نههن لهتا - تها -تو اس طرح کی ہو پربادی کرتے جا رہے ھیں اِس سے کیسے کام چلے گا - کسان کیوں اپنی ذارے حوالات میں جائے اور افسروں کی کالہاں کہائے - تو اگر میں آپ کی جگہ ہوتا۔ تو پیچائے اس کے تریکٹر (مہر آدمیوں کو میہا کرتا ہوے ہوے جو لوگ ھیں اس کو دنتیا تریکٹر کو سرکاری رکھتا اور موسم کے مطابق جهان ههان فارورت پرتی سب کی زمین پر اس کو چلواتا اور ان سے نومهنل کرایہ لیتا ۔ آپ کہتے ھیں ۔ که ثريملو فريدآباد ميں بن رہے ھيں م مدراس مهن بن رقے ههن قان چکھ بن رہے ھیں، تھیک ہے بدائے - بوی مهارک بات ہے لہکن جو فریب آدمی

ہے اس کے کچھھ کام تو ا**نے –** در اپ ایگریکلچر کے لئے فائننس کارپوریشن بلالے جا رہے ھیں لیکن میں کہوں کا که یه جو انسلی تهوشدس بنتی هیں ان کی نکاء کرم کس پر ہوتی ہے - تو جو میں کہه رہا ہوں اس سے اس کا اثعلق ہے، سهدها سهدها تعلق ہے - أب جانتے ھیں کہ چھرٹے چھرٹے کسانوں کی بہت ہوں اکثریت کے اور مالے پرسلت وہ ھیں جن کے پاس پانچ ایکڑ ہے بھی کم زمین ہے - تو کہا وہ اس کا فائدہ اتھا مکیں کے - اگر آپ ایسی انسٹی ٹیرشلس بلا زہے میں جس ہے کہ اس کی زمین میں بھی ھل چلا سکتے تو تهمک هونا اور جو ان کو اچم بهج کی ضرورت ہے وہ ان کو دے سکتے تو تهیک موتا - اگر آپ ایسی هی انسانی 3ءوشامس پانا رہے ھیں کہ وقت پر اِس کے کهدے میں کہاد قال سکیں اور جب فصل هو جائے تب آپ اس سے یہ کہیں کہ اتقا روپیہ سرگر کی۔طرف ہے خرے ہوا تھا (س کو دے در تب تو تھیک ھوتا - اگر (تغا کرتے اور کھتے کہ سرکار کی فارمنگ مان لو تو اسے گوئی فتصان نہیں - بھرطیکہ اِس کو بھی آب تهليذمان مان لهن -

اس کا پنچاص فی صدبی تو ملے گا۔ کوئی فالدہ تو ہوگاہ لیکن اس۔ وقت یہ پنچاس لاکھ روپے تک کی۔ ایک لیمت آپ نے رکھی ھے - ٹییک ھے: ابھیی پات ھے، کوئی حرج کی بات نہیں ھے-

[شرى مهدالغلى] کسان کو اس کا فائدہ پہلچے کا -میں آپ ہے عرض کرتا۔ ہوں۔ معمے آپ کې تهمه مهن کرئې غبه انبهن ا ہے لیکن تجربہ ہے کہ اِس رویقے کو کس بری طرح ہے مس ہوز کیا جاتا ہے - خدا ہوگئے تھے بہرپیش کپتا نے کههن ذکر کر دیا راج کناری امرت کررجی کا همارے بھائی مرار جی ڈسائی کفا هو گئے - ختا کیوں ہوتے ہو آخريه توهارس في - اس ميں اکر مرار جي قيسائي کو يه هق هے که اوه جرجا کریں تو درسرا بھی کر سکتا ہے چاھے ان کا پراگیریت معاملہ ہے، چاھے ان کی پارٹی کا معاملہ ہے، اس کو وة النهبي تو يهر سغلا يرب كا - تو يهو سدائے مہن آپ کو اعتراض کہوں ہے ، بنا تو ایسا کہتے مہن یہ نہیں موتا چاهدُي ليكن يه سب كا هاوس هره یہاں سب ملے جلے بیٹھے ھیں، اپنی اینی بارٹیوں کو اینی اینی استيت كوه الي أبير علاقے كو ريريزيدت کرتے میں – تو میں یہ کیہ رہ تھا یہ گولڈ کی بابت کہتے لگے کہونا کل آ جاتا - آپ چانٹے بھیں کسان ہے لجارة خامة دكهي فيه خامة الهريشان ھے اس وقت اور جو پیداوار آتیہ بوعدى دكها رہے غين وہ كيا جهوئے کسان کی ہے - مہن کہتا ہوں آپ چهرٹے کسان اور آئے ساتھ بھی انہائے کرتے هیں – اس کی پیدارار میں اتلا۔ اضافتہ لہیں ہے جاتا آپ کی پیدارار میں ہوا ہے - جہاں اس کی پیداوار میں اضافه هوا هے وهاں آب نے سادهس

اہچیے کرنے کی کہشعی کی ہے – یہ ہیں ابھیا سادشن کے بشرطبکہ ۔ اِس کا استعنال منصهم هو اس سے کہیں جوڙي کسانون کا کو آپريٽيو - نهين بن یائے کا - اس کے لئے آپ نے آج تک ہرے تعربے لکائے لیکن اس کا پہل آپ کو تہیں ملا – اس لئے کہ وہ اس ہے جاروں کے بس کی بات - تہوں ہے -اپ ایسا راحتہ نکالئے جس سے اس کو محهم مدد هو اور محهم مدد یه <u>ھے کہ آپ اس کے</u> ھل کا بقدوہست کریں بچائے اس کے کہ امہر آدمہوں كو آب تريكلر دين - آب ايدي یلجائڈوں کو دی_اں - چاہے *اپنے بلاکس* کو دین چاہے ان کر سرکاری مازم رکههن جهسی آپ کی لچها هر ره ررپیدہ اس طوح لکائیوں جس ہے اربر کے هل اچه چل هکین تو ان کا فائده هوکا - ردان ٿيوب ريل لکائے پنينگ سہت المالے ورقہ پالیے ایکو والے کے بس میں یہ تھیں ہے کہ وہ آپ کی بحلی کا قائدہ اتھا۔ سکے وہ آپ کے تعرے کا فائده اتها سکے جو آپ کارپوریشن يقائے جا رہے۔ ھیں – ولا اس کا فائده إتهائها كاليسا هونم والالتهين - 2

میں متعسوس کرتا ہوں کہ ھیہں۔ اس مسللے کو حل کرنا ہی ھے -کیوں حل کرنا ھے کیونکہ اس میں بھی ھمارا اربوں روپیہ صرف کیائے کی چیزیں ملکوانے پر فارن ایکسچیلچے

اگوائی نہیں کریلگے، رہ سرکار کی رەتالى كريلگے ۽ سركار كى اللدگى کرلیلگے - میں ان کی شان میں كوئى گستاخى نهيى كرتا ، وا موم کی ناک کی طرح اِس کو کر دیلگے جس طرح سرکار چاههگی ریسا گر دیلئے - سرکار کیا چاہے گی - آخر سرکار کے پنچھلے کارنامے ھمارے ساملے **ھیں -** کسان کے نام پر جو جو ہات اس نے کی ہے۔ وہ ہنارے سامانے ہے۔ اس لگے مہی مہارکباد تو دیدوں کا لیکن اس شرط کے ساتھ کہ اب تو باز آ جائے بہت کر لیا ، بہت ہو چکا، کسان کی حالت کو بہتر بلانے کے لئے آپ کو قدم اتھانا ھی۔ ھوکا - کسان کے ساتھ جو ٹیللے کام کرتا ہے جو ھریجی بہائی کام کرتا ہےاس کی حالت کو بہتر بنانے کے لئے آیکو کچو تھ کچھ كرنا هي هوكا –

آج آپ کی جو اسٹیٹکس همارے ساملے هیں میں مائم کرتا هوں کنلی دلیری ہے آج کی دنیا میں که یہ کتابیں سرکار شائع کرے اور هر ایک میں اس کی ہولی جدا جدا هو اسی طرح سے یہ بللے جا رہا ہے منجمے اس بات کی خوشی ہے کہ اس میں کائی بات کی خوشی ہے کہ اس میں کائی ایک کی خوشی ہے کہ اس میں کائی ایک کی خوشی ہے کہ اس میں کائی ایک کی میں بھی کی کہ دیا کہ انسٹی تیوشنس آپ قول اور اچ اقرار کے

مهن فالع هوتا آھے - اس کو هنهن حل کرنا ہے - لیکن حل ایسا تو نہ کرو جیسا آپ نے آب تک کیا - آپ کو سفلتا نہیں ہوئی چاہے آپ اپنے دل میں کانلے آھی خوش کیوں تھ هون کهرنکه آپ جهرتے کسانوں کی حالت کو بہتر فہیں کرسکے اور اگو جهوتے کسان کی حالت بہتر نہیں هوکی تو آپ هی جانڌے هيں که آپ کے یہ نعرے - جو آپ نے کیپی کواپریڈو کا لکایا ، کبھی آپ نے ان کی كوأهريدو يلتجائمت كا الكايا ، كههى أب نے اس کی فصل کو انشیور کرنے کا لگایا ارر آج ہم کارپوریشن کا نعرہ لگا رہے هیں - یہ نعرے نعرے را جائیلگے کهونکه بیماری بهت بوی هے اور اس کے علم کی طرف آپ نے دھیان نہیں دیا - آپ کا دھیان صرف یہ ھے کھ آپ پاپرلر رههن – آپ کې گدې متعفوظ رہے - خدا کرے آپ کی ہزاروں ہرس تک کدی چلے - مغلوں کی ہوئے جار سو ہرس چلی، انگریزوں کی ڈیڑھہ سو برس اور آپ کی اھزارھا۔ بر*س* چلے ھنھن کوٹی دکیہ نہیں۔ <u>ھے</u> لهکن کسان کے لگے یہ دیتوں مذہد ہوگا جب یہ روپیم کسان کے ہت میں خرچ ہوکا ررنہ آپ نے جو ڈھنگ بذايا هے وہ مماج وادی ہے ۽ مهن نہیں مانتا - ہورڈ میں جو نمائلدے ألهلكم ولاجلتا كي إكوالي كويلكم ب مهن تهین مانتا - وه کسان کې

भी विभल कुमार मन्नलाल जी चौरडियाः (मध्य प्रदेश): भूपैश गुप्ता जी?

شرى فيدد الغلي : الهين صاحب -اسی هارس کے آئریپل منیز الهی اس کے چھرمین - روپھه لیا اور وہ سرکار سے مانکلے گئے بد قسمتی یا خوش قسیعی ہے مجھ اس کواپریڈو سوسائڈی کے حسابات دیکھلے پر لکا دیا ۔ مدن نے دیکھا کہ ابھی معیلیی آئی۔ نہیں ہ چودة لاكه اس كي قينت ركه لي كُتُي -اور كوئى آرتر نهين ۽ كوئي مشيقري نهیں کوئی روپیه دنیا تہیں – تا سرکار نے نه کواپریشو سوسائشی نے اور اس کا + (پرسیدے کمیشن کا ایچہ ناموں پر جمع کر لیا و **اینا شیر جمع کر** لها دس دس هزار کا - میں کیا بهاکا ہوا۔ آفیسو کلسرنڈ کے پاس اور کہا بابا ۔ آگے روپیہ نہ دیں - لیکن چونکہ وہ سرکار کے ملظور نظر تھے۔ اس کے دوسرے منہران بھی سرکار کے منظور نظر تھے انہوں نے کہا تکھ ایکو دو تاکه ذمەرارى تەپارے اوپر آئے اور۔ مقدمە چلیا جائے - میں نے منظور کر لیا -

5 P.M.

کیونکہ میں یہ سنجہتا ہوں کہ اس بڑی جیل میں رہلے ہے <mark>کا</mark>چہوتی جیل میں رعد کرئی نقصان دہ نہیں ہے کیرنکہ ہ غصہ نہ کیجائے ہ اپے منصبوب نے سرار پرس نے راچ میں اپ دن بھی خوشی نہیں آئی -

[شرى عبدالغلي] مطابق کام نہیں کر رہا ہے تو۔ اس سے پہلے هی هم لے لینگے جو وقت اس کے لئے مترر ہوگا - لیکن مجھے در یہ ہے کہ اگر اس مہی کسی پہرلے بهتکے ایسے انسٹیتیوشلس کو یہ قرض دے دیلگے جو سرکار کے ملظور نظر نہ ہوں تو اس کو ہرباد کرنے کی كوشص نه كرين - كيونكه المتهارات ومهم هولہ هون اور۔ رمهم هولے هي چاهگین - اگر ایسا هرا دو کروزین روپیه ردی کی توکرے میں پبینکا جا سمتا ہے - کیوں که وہ آخر کروزوں روپهه کا کام هے جو آپ کرنے جا رہے هين - اس مين احتماط غارر هوني چاهیئے میں مانتا هی -

وانس چهر مین صاحب - میں ایک ذاتی عرض کیا جامتا من -وا يه هـ كه جب چو - اين - الي اور همارے محموب تیکا کا آیس میں پیار هوا تو یقیم شیل کا نعزہ بوا لکا ارر پنچ کیل کے نام پر انڈسٹریاں بھی بن گلهي - كوآپريٽيو سوسائٽيان بهي بن گئیں - اور نہ جانے کہا کہا ہور کیا - ایک پنچ شهل کوآپریٹو بلی جس کا مجهے ذاتی علم ہے - کس کو خوشی نہیں ہوتی ہے کوآپریگو کے نام پر - امن ہے کسان کا سارا کلیان ہونے والا ہے - انہوں نے والس چھر میں صاحب - سرکار سے کنچه رویه، لها اور لیا یہ کہکر کہ هم بڑے زرر ہے اپلی کوآپریڈو سوسائٹٹی کے ذریعہ . . .

उपसभाध्यक्ष (श्री महाबीर प्रसाद भागव) : ग्राप ३२ मिनट बोल चुक्तें है ।

شرى فيد الغاي - يه منتديم هـ -يه مسيا ايسى هـ جو آپ كـ رحم ارز ميرى كذارهى كى متتقاع هـ اس لگے ميں اميد كرتا هوں . . .

†श्चिंग श्रब्युल मनी (पंजाब) : वाइस वेयरमैन साहब , इस से पहले कि आनरेबिल मिनिस्टर साहब को मुबारक बाद दुं में यह कहना चाहताहं कि दूध का जला छांछ को भी फूंक मारमार कर पीता है । किसानों के जितने टढ़े प्राव्लम्स हैं उतने ही नाजुक भी हैं ग्रौर उसका कोई न कोई इलाज होता ही चाहिय । चंद खिलौनों से उसको बहलाया जाय धौर उसकी मुश्किल हल हो जाय एसा होने वाला नहीं है। जब मैं कांग्रेस की जन्नत से निकला नहीं गया था तो नागपूर कांग्रेस में मैंने एक संशोधन दिया कि ग्राली प्लानिंग कमीशन की वजह से यह सारी मुसीबत आई। जब में खड़ा हुआ तो सब लोगों ने मजाक किया और कहा कि इतने बड़े प्लानिक कमि-शन पर जिसके चेयरमें न मुल्क के महबूब नेता पंडित जवाहरलाल नेहरू हैं ये मियां जीवन देहाती का बेटा म्रब्दुल गनी इतनी जवान-दराजी करता है और कहता है कि इलकी इल प्लानिंग की वजह से यह सारी मुसीबत भाई। जब वह लोग हसे तो मैंने कहा कि इस में हंसने की क्या बात है, जब हकीकत सालूम हो जायेगी तब तुम रोग्रोगे कि मैं जो कुछ कह रहा हू, वह ठोक कह रहा हूं।

में सरकार की नीयत पर कोई शको-शुबाह नहीं करता । उनकी नीयत यह है कि देश फले-फूले ग्रीर देश का बड़ा नाम हो, लेकिन उनकी प्रक्ल में कहीं न कहीं फ़ितूर

†[] Hindi transliteration.

میں نے ایک دن بھی منصبوس تھیں کها که سرکار قهیک طرف جا رهی هر -مہرے کہتے کے بارجون تہن لاکھ روپھ دے دیا - نتیجہ کہا ہوا - نتیجہ یه هوا که ره قرامه آخیر کب تک چل سکتا تہا جس چیز کی ماں بلیاد هي ۽ يسم الله هي غلط هو. وه. کيان تک چل سکتی ہے۔ آخر انہیں ایک آهمی کو بیتهانا پرا جو حساب کتاب کو دیکھے ، اپلی قسمت کو روٹے ، مرکار کی قسبت کو روٹے اور پیلک فلڈ کے بارے میں روئے کہ کس طرح ہرباد هو رها 🙇 – مهن افرش کرتا چاهٽا هون که آپ جن انسٽي ٿهوشلس کو دیائے جا رہے ھیں ان کے اوپر تکاہ رقهیں کہ یہ جو روپیہ دیا جا رہا ہے ہڑے ھی نیک کام کے لگے دیا جا رہا اور کسائوں کے نام پر دیا جا رہا - 2

SHRI BHUPESH GUPTA: We may continue tomorrow.

 THE VICE-CHAIRMAN (SHRI M.

 P. BHARGAVA): He is funishing.

 आप खत्म कीजियें पांच बज चर्के हैं।

قدری عبد التلق : عرض یہ ہے کہ کچھ اس میں جیکٹس ایلڈ فیکرس ھیں جو مجھ رکھتے ھیں اگر آپ اجازت دیلگے تو کل آسانی ہے رکھ سکونکا ارر تھوڑا رقت مجھے دے دیجلیکا اس کے بعد اگر آپ مجھ سے

[श्री ग्रब्दुल गनी]

जरूर है। मैंने यह कहा कि भापने हमारी स्टेट पर बढा रहम किया और करीबन दो सौ करोड रुपये भाखड़ा डैम के लिये, जो किसानों के लिये नेमत साबित होगी और इंडस्ट्रीज के लिये बरकत का वाइस होगी, दिया है । हम मपनुन हैं। लेकिन ग्रापने यह नहीं सोचा कि जब हम इतना बड़ा एक डैम बनाने जा रहे हैं, जब हम नित नई नहरे और सड़कें निकालते बा रहे हैं, तो ऐसी मुश्किल नहीं आ पायेगी; म्रगर वर्षा ज्यादा हो जाये म्रौर पानी की निकासी न हो-जो कुदरती निकासी है, वह बन्द किये जा रहे हैं---तो नतीजा क्या होगा। नतीज। यह हुम्रा कि तीसरी योजना में भी यह गलत कदम उठ रहा है। पहली दूसरी योजना में तो चलाही है। हमारी पंजाब की सरकार की ६० लाख एकड जमीन जिसमें ६५ लाख एकड़ जमीन वह है, जो जरई एग्रीकलचरोंवल है, सेम की नजर हो गई । क्योंकि ग्रापने पहली योजना में---में सिर्फ अपनी स्टेट का जिक कर रहा हूं; इसलिये कि हर एक अपनी-ग्रपनी स्टेट के बारे में सोचता है----सवा करोड़ रुपया रखा डेनेज के दे लिये भौर उसमें से भी तीन जिलों को वह दिया गया, बाकी जिले छोड़ दिय गये। नतीजा क्या हन्ना कि जब पहली वर्षा हई, तो तीस साख एकड़ जरई जमीन फ्लड की नजर हो गई झौर तीस करोड रुपये की फसल जो तैयार थी. वह जाती रही भौर सात करोड़ रुपये के षकानात गिर गये। म्राप कहेंगे यह तो भगवान ने वर्षाकी इसलिये इसका जिक भया करना । भ्या सरकार इसलिए होती है कि जो काम अच्छा हो, वह तो ग्रपना भौर जो गलती हो जाये वह भगवान की इच्छा---कि भगवान ने ऐसा चाहा, इसलिये हम क्या करे। अगर इस पर भी बस हो जाता भौर सरकार किसान के लिये, जिसके लिये यह बिल सा रही है, उसकी भलाई के लिये कुछ भी सोचती कि म्राइन्दा कैसे इसका इलाज हो. तो **४५ के बाद ५७ में भी जो हुआ कि मट्**ठारह लाख एकड़ जमीन घौर गई, घड न जाती।

फिर भी आपने नहीं रोका फोर कुछ सांचा नहीं म्रीर मब कह रहे हैं कि १५ करोड़ रुपये खर्च करेंग चार सौ मील लम्बी ढ्रेन बनाने के लिये। मेरे मर्ज करने का मतलब यह है कि धाप यह नेक कदम उठा रहे हैं ; मैं मानता हूं कि किसान का गला इतिहाई खराब है, जिसका आपरेशन होना चाहिये लेकिन आप-रेशन के लिये साधन नहीं हैं, श्रीजार नहीं हैं श्रीर इतना रुपया नहीं है कि उसका एकदम से ग्रापरेशन हो जाये । उसको इंजेक्शन देने के लिये भी सरकार के पास पैसा नहीं है । मगर उसको माप एस्प्रों भी खिलायेंगे तो, मैं यह नहीं कहंगा कि में इसके लिये मवारतवाद नहीं देता। आप किसान के गले का इलाज कर रहे हैं, तो ऐसा नहीं है कि मै ग्रापको म्वारव बाद म दूं। में आपको मुबारकवाद दूंगा और जरूर दंगा कि यह किमान है लिये आप एक मच्छी योजना मौर एक मच्छा बिल हाउस 🖣 सामने ना रहेहैं।

भें, वाइस चेयरमैन साहय, मर्ज करूं कि यह कारपोरेशन जो है, उसके कई फंक्शन हैं। माप किसान की भलाई के लिये पोल्टी को भी तरवकी देना चाहते हैं. एनीमल हर्स्बेड़ी को भी तरक्की देना चाहते हैं. डेरी को भी तरक्की देना चाहते हैं, यह बहुत मच्छी बात है । मगर इसके पर्दे में वे लोग, जिनका एग्रीकलचर से कोई ताल्लुक नहीं है, वह होशियारी से यह ज्पयान ले जायें. यह देखना सरकार का काम है । मैंने कहा यांकि दूध का जला छाछ को भी फंक-फूंक कर पीता है। तो हमने अपनी जो योजनाओं में यह र**खा था** कि हम सरकार की तरफ से फ़ार्म्स बनायेंगे, ताकि उनको देख कर किसानों को खुझी हो ग्रीर जिस तरह से फ़ार्म्स सरकार बनाये श्रीर जितनी ईल्ड पर एकड़ वह बढ़ाये उस से किसानों को एन्करेजमेण्ट हो, लेकिन मैंने देखा कि मैन इन पावर ने श्रपने रिश्तेदारों की निकम्मी जमीन को खरीद लिया श्रीर सुरतग में भाज भवछे फार्म्स की जैसी मिसाल

2653 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill, 1963 2654

कायम है, वह कायम नहीं हो सकती। वहां हुम्रा यह है कि बेदर्वी के साथ निकम्मी जमीनों पर रुपया खर्च किया गया मौर उसका नतीजा यह हुम्रा कि सालाना लाखों रुपया उन पर खर्च पड़ने लगा। वैसे ही इन निकम्मी जमीनों पर करोड़ों रुपया इस नाम पर खर्च कर दिया गया कि हम किसानों की मलाई करना चाहते हैं, हुम हरिजनों की मलाई करना चाहते हैं।

अभी तीन दिन की बात है कि जब सरकार ने जवाब दिया था कि बेस्ट लेंड को काम में लाने के लिये मौर गरीब मजदूर भौर टेनैंट्स को मौर हरिजन को मौर शिडुल्ड कास्ट को ग्रपनाने के लिये ग्रौर उसके दिमाग में यह बात लाने के लिये कि वह इस मुल्क का मालिक है, वह घरती का मालिक है, उसको जमीन दी जा रही है भौर पांच सौ रुपया दिया जायेगा । भव कौन समझाये इस सरकार को कि अगर यह सरकार, अपने तौर पर लाखों रुपया खर्च करके, जिसकी फिगर्स मैं दे सकता हं भौर मेरे पास जिसकी फिगसे हैं, जिस जमीन को सरकार रिक्लेम कर नहीं पाई भौर भगर तीन लाख एकड जमीन ठीक थी, तो झाठ लाख एकड़ जमीन खराव हो गयी, यानी सरकार कुछ नहीं कर पाई, तो गरीब पांच सौ रुपया में क्या कर पायेगा ? क्या यहीं इलाज है एग्रीकल्चर को तरक्की देने का; किसान की हालत को बेहतर बनाने का ? वाइस चेयरमैन साहब, मैं कहता हूं कि यह बिलकुल गलत हैं। यह रुपये को जाया करना है; क्योंकि जब तक किसी को ग्राप काफी रुपया नहीं देते उसको ग्रच्छी जमीन नहीं दैते, तब तक वह कुछ नहीं कर सकता । मैं भाषको एसी दसों मिसाल देसकता हूं कि एक हरिजन बेचारा जहां मावाद किया गया, वहां उसके पास जो थोड़ा बहत जेवर था, उसको भी बेच कर वह कुछ नहीं कर सका।

षह जमीनें ही ऐसी यीं कि बाबा भादम के बक्त से उनको कोई ठीक नहीं कर पाया, तो उन बेचारों के बस में यह कहां था कि वह उनको ठीक कर लेते ? नर्ताजा यह हुआ कि वह उजड़ते गये, उजड़ते गये भीर आखिर में बिलकुल उजड़ गये, बजाय इसके कि वह आवाद हों। मैं इसलिये भापके नोटिस में ये बातें ला रहा हूं, ताकि इसका कोई उपाय भाप सोचें, कोई इलाज धाप सोचें।

गोयबल्स की तरह झूठ बोलना भी कभी-कभी देश के हित में होता है। मैं नहीं कहता कि लोगों का उत्साह बढ़ाने के लिये झाप यह नारा लगायें कि हमारी **पैदावा**र बढ़ रही है---लगाइये, जरूर लगाइये । मगर मेरे पास यहां कई गवर्नमेंट की छापी हुई, मुख्तलिफ किताबें हैं--कोई स्टेटिस्टिक्स की हैं, कोई प्लानिंग कमीशन की तरफ से हैं, कोई क्वार्टरली रिपोर्ट हैं। इन पांच-छः किताबों की फिगर्स देखिये। दशहरे में हम दस सर सुना करते हैं, लेकिन यह सरकार की जो किताबें मेरे हाथ में मौजूद हैं, उनके बारे में कुछ ज्यादा कह कर मैं प्रापका वक्त जाया नहीं करूंगा। सरकार चाहे तो उनको ले सकती है। वैसे सरकार की छापी हई है, मेरी छापी हुई नहीं हैं। लेकिन इतना मैं धर्ज करूंगा कि उनमें एक दूसरे की फिगर्स महीं मिलती हैं। उनमें लाखों टन का फर्क है दो-चार टन का फर्क नहीं है कि यह कह दिया जाता कि इघर-उधर से गलती **हो गई। बहरहाल में आप के** नोटिस में यह लाना चाहता हूं कि पंजाब में हमारी पैदावार बहुत मागे गई। लेकिन किस ढंग से मागे गई, देखना ग्रापके यह है । श्रंग्रेज कूछ इलाकों में फौजी भर्ती करने के लिये उनके साथ सौतेली मां का सुलूक करता था। यह हरियाणा के इलाके, हिसार, रोहतक, गुड़गांवा, करनाल भीर राजस्थान मौर इसी तरह से उधर जेहलम, मियांवाली

[श्री ग्रब्दुल गती]

सरगोधा--- उनके साथ वह इस लिये भच्छा सुलुक नहीं करता या कि प्रगर उनकी खेती-बाड़ी ग्रच्छी हो गई तो वे भ्रपने बज्वों को हजारहा मील दूर लड़ने के लिये नहीं मेजेंगे। लेकिन मापकी सरकार के दिमाग में ऐसी बात नहीं थी। बात यह थी, वाइस चैयरमैन साहब, कि जो लोग उस वक्त बरसरेइक्तेदार थे चाते, नवाव सिकन्दर हयात हों, चाउ नवाब खिजर हयात हों, माहे कोई और हों, सब का रुख जो या वह साहौर डिवीजन धौर रावलपिण्डी डिवीजन की तरफ था। चूंकि जब तकसीम हुआ। मुल्क वदकिस्मती से, निकम्मे लोगों की बजह से, जो दूरन्देश नहीं थे उनकी वजह से, चाहे वह अपने हों या बेगाने हों उन्होंने टू नेशन की थियोरी का नारा लगाया, हमने उसको अपनाया गांधी जी की इच्छा के खिलाफ . . .

उपसभाध्यक्त (श्री महाबीर प्रसाद भागंव): गनी साहव, झाप बिल से भटक गये हैं।

श्री म्रज्युल गनी: विल्कुल नहीं; मैं यह कह रहा हूं कि किसान के नाम पर जो नहरें बनी यीं वह सबकी सव उघर रह गई भौर तकसीम के बाद हमारे पास कुछ नहीं रहा।

श्री बो॰ ग्रार॰ भगतः: यह नहरों की बाल नहीं हो रही है यहां।

श्री ग्रब्दुल गनी: यह हो रही है किसान की बात। मगर प्रापकी समझ में नहीं माता तो मैं समझाने से रहा क्योंकि मैं बहुत कम पढ़ा लिखा हूं मौर माप बहुत ज्यादा पड़े लिखे हैं।

में कह रहा हूं कि किसान के नाम पर उस बक्त भी यह हुआ था कि इरियाणा को विल्कूल तबाह भौर बरवाद कर दिया था। किसान के नाम पर ही धाप यह बिल ला रहे हैं। बाइस चैयरमैन साहब, तरक्की जरूर हुई है। सिर्फ हरियाणा में जहां साढ़े चार मन होता या वहां म्राज मद्वारह मन से ज्यादा होत। है। बल्कि हिसार में तो साढ़े तीन मन की बजाय भट्टाइस मन हो गया, यानी भाठ गुना हो गया। सब क्यों यह हुआ। ? इघर तो नहरें थीं नहीं। माप कहेंगे कि हमने नहरें निकालीं, हमने किसान के लिये दो ग्ररव रूपया खर्च किया, इसलिये हम्रा । राजस्थान भी गुलजार बन रहा है भौर हरियाणा भी । तकरीबन छः गुनी पैदावार ज्यादा हुई है। लेकिन याद रखिये कि इसकी एक हद है। जमीन रवड़ नहीं है कि जितनी चाहें खींच सें, भगर वह विगड़ती जायेगी तो फिर मापका यह कारपोरेशन क्या करेगा ? जो कारपो-रेशन आप बनाने जा रहे हैं उसके लिये मुवारकवाद देता हं क्योंकि धाप किसानों के लिये भलाई कर रहे है। लेकिन यह बात अलग है कि यह इलाज सही या गलत है। और में कहंगा कि गलत है और पूरी जिम्मेदारी के साथ कहूंगा । मैं क्यों कह रहा हूं, इसलिये कि ग्राज ही हमारे काविल तरीन मिनिस्टर मिस्टर पाटिल यह कह रहे थे कि जहां कलेक्टिव फामिंग धाई या जहां सरकारी फार्म बने वहां उनको ईल्ड एक फरद के मुकाबले में, एक प्राइवेट मादमी के मुकाबले में कम है। मैं यह नहीं कहता कि म्राप को-धापरेटिव फार्मिंग न कोजिये। धौर यह भी नहीं कहता कि झाप यह इंस्टीटयुशन न बनाइये, लेकिन इन इंस्टीटयुशन्स के मायने झगर यही है कि जो मैन इन पावर है वह घपने आदमियो को फायदा पहुंचाने या गरता निकालें, तो यह ग्रलत होगा। यह कतई रालत होगा। ग्राप इन्क्वायरी करा कर देख लें, जो इंसाफ कर सकें उनसे इन्क्वायरी करा के आप देखें, तो भाप पायेंगे कि कोभापरेटिव के नाम पर होशियार मादमियों ने इस तरह से पब्लिक फंड का रुपया ले लिया और जो सरकार की

2657 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill 19CS 2658

नीयत थी उसको धक्का लगाया । मैं यह नहीं कहता कि उन्होंने सरकार की जानकारी से नहीं लिया या घोखे से ले लिया। होशियार भादमी कोग्रापरेटिव के नाम पर लाखों रुपया ले गये। हार्जीसंग के नाम पर कोग्राप-रेटिव बना दी। ट्रांसपोर्ट के नाम पर कोम्राप-रेटिव बना दी। ग्रब माज ग्राप का थह बिल भाषा है। बड़ी खुशी की बात है। जो कुछ भी है ठीक है। भगवान की यही इच्छा है। किसान के नाम पर झब यह भी हो रहा है कि जो श्रापकी पैद।वार है उसको हम इंग्योर करेंगे । वड़ी मुवारक बात है । इंडस्ट्री के लिये जो भापने फाइनेंस कारपोरेशन बनाया था तो इंडस्ट्रियलिस्ट अपने इंटरेस्ट का नाफी बयाल रख सकते है (Time bell rings.) जैसी भाषकी इच्छा। मैं बन्द कर दुंगा।

उपसभाध्यकः (श्री महाबीर प्रसाद भागव) : ध्राप खत्म करिये ।

भी प्रबद्ध सनी : लेकिन में यह कहना बाहूंगा कि यह एक मसला ऐसा है जो कि एग्रीकल्चर का है ग्रीर काफी से ज्यादा ग्रहम है। मैं ग्राप से रिक्वेस्ट करूंगा कि यह मसला हमारी तवज्जो का मोहताज है। क्यों मोहताज है? इसलिये कि ग्राज किसान के मायने भारत है ग्रौर भारत के मायने किसान है, क्योंकि ८० फी सदी से ज्यादा बहु लोग हैं जिनका एग्रीकल्बर के साथ वास्ता है। लेकिन मुल्क की फाइनेंसिज में उनका क्या हिस्सा है? मैं ग्रगर यह कहूं कि म्राटे में नमक के बराबर है तो ग़लत नहीं कहूंगा. क्योंकि उनमें से दो फी सदी ऐसे है जो कि ३० फी सदी जमीन के मालिक हैं। इसलिये में यह ग्रजं कर रहा था कि यह जो विल ग्राप ला रहे हैं वह बड़ा ग्रच्छा बिल है, लेभिन काश कि म्राप बीमारी को समझें। म्रगर में मापकी जगह होता तो मैं यह सोचत। कि किसान क्या जव में यह कहता हूं कि में नीज है। 1280 RSD-7.

आपकी जगह होता तो कई साहवान को बड़ा गुस्सा आता होगा और सोचते होंगे कि खुदा गंजे को नाखून न दे, लेकिन फिर भी में कहता हूं कि अगर में आपकी जगह होता तो में सोचता कि किसान की प्राब्लम क्या है। इसकी पहली प्राब्लम यह है कि उसके पास जो जमीन है वह छोटी-छोटी जमीन है और उसकी हालत ऐसी नहीं है कि वह इसका फायदा उठा सके। सर छोटूराम कहा करते ये कि यह जो बनिया है, यह मारता है, जूटता है, यह बड़ा सूदखोर है, इसलिये हम कोछ।परेटिव बैंक बनायेंगे।

उपसभाष्यक (स्री महाबीर प्रसाद भागम) : ग़नी साहब, ऐसा है कि एप्रीकल्वर के ऊपर वोलने का और मौका होगा, सभी श्राप एग्रीकल्वर रिफाइर्नेस कारपोरेशन की बात करिये ।

धी प्रस्तुस ग्रनी : प्राखिर यह भाप दिल फिसलिए बना रहे है, इसलिए न कि एग्रीकल्चर को तरक्की देंगे । मैं इसी के भन्दर हूं । एफ कदम भी बाहर जॉर्ड तो जैसा भी भाप चाहें करें । मैं तो श्रापका बड़ा भ्रदव करता हूं, लेकिन मुझे यकीन है कि भाप यह देखेंगे कि मैं इसी के बारे में कह रहा हूं । भाप जो बैंक के डाइरेक्टर बगैरा लेंगे, वह जिनको मर्जी हो ले लीजिएगा, मुझे उससे बहस नहीं है, लेकिन यह देखिए कि किसानों को मधिकल क्या है । उसको इल कीजिये ।

बाइस चैबरमैन साहब ! कल मेरे पास दर्जनों बहन भाई रोते हुए झाये और उन्होंने मुझसे झपनी बात कही । दिल्ली से २४ मील के फासले से बह झाये, उन्होंने कहा कि एक-एक गांव के जिस्मे तकाबी का ३० हजार रुपमा है । बह पांच गांव के वे

[जो मम्बुल गनो]

बेकिन पांच साल से सरकार यह इंतजाब महीं कर पाई, है कि उनके यहां पानी का को देवाव है बहुठीक हो। वह इसी वजह से कि वह दूसरे इलाकों से माता है भौर वहां से भागे ग्रागे नहीं निकलता है। मिकलता इसलिए नहीं है कि उसका ताल्ल्क पंजाब, राजस्यान भौर यू० पी० तीनों के डेन्स से है। तीनों में बिल कर सबझौता होता नहीं है भौर फैसला होता नहीं है। तो मुझे याद आया कि सर छोट्राम कहा करते ये कि यह वनिये बड़े ख़राब हैं, लेकिन बनिया ख़राब था, सूद लेता था, जान तो नहीं लेता था। तो इस तरह की जो बरबाबी करने जा रहे हैं उससे कैसे काम चलेगा ? किसान क्यों ग्रपनी जिल्लत कराये, हवालात में जाये ग्रीर मफसरों की गालियां खाये? तो मगर में म्रापकी जगह होता तो बजाय इसके कि ट्रेक्टर घमार प्रादमियों को मुहैय्या करता, बड़े बड़े जो लोग हैं उनको देता, ट्रैक्टर तो सरकारी रखता और मौसम के मुताविक जहां जहां जरूरत पड़ता सब की जमीन पर उसको बलवाता और उनसे नामिनल किराया लेता । ग्राप कहते हैं कि ट्रैक्टर फरीदाबाद में बन रहे हैं, मद्रास में बन रहेहैं, फलां जगह बन रहे हैं----ठोक है बनाइये । बड़ी मुबारक बात है लेकिन जो गरांब आदमी है उसके वह कुछ काम तो आये । तो आप एग्रीकल्चर के लिये फाइनेन्स कारपोरेशन बनाने जा रहे हैं। लेकिन मैं कहूंगा कि यह जो इन्स्टीट्यूशन बनते। ŧ उनको निगाहे करम किस पर होता है। तो जो मैं कह रहा ह उससे इसका ताल्लुक है, सीधा-साधा ताल्लुक हे। माप जानते हैं कि छोटे-छोटे किसानों की बहुत बड़ें। मक्सरियत है ग्रौर ६० परसेंट बह हैं जिनके पास ४ एकड़ से भी कम जमील है। तो क्या वह इसका फायदा उठा सकेंगे ? भगर माप ऐसी इन्स्टोट्यूशन बना रहे हैं जिससे कि उसकी जमीन में भी हल चला सकते तो ठीक होता भौर जो उनको मच्छे बाज का जरूरत है वह उनको दे सकते तो ठोक होता ।

ग्रगर ग्राप ऐसं: हं। इन्स्टोट्युशन बना रहे हैं कि बक्त पर उसने खेत में खाद डाल सकें ग्रांर जब फसल हो जाये तो ग्राप उससे कहें कि इतना रुपया सरकार की तरफ से खर्च हुआ। था उसको देदो, तब तो ठःक होता। धगर इतना करते और कहते कि सरकार का फार्मिंग मान लो तो उससे कोई नुकसान नहीं, बधर्ते कि उसको भंधाप टेनेंट मान लें। इसका ४० फी सदं। तो मिलेगा, कोई फायदा तो होगा, लेकिन इस बक्त यह ४० लाख रुपये तक को एक लिमिट आपने रखी है। ठीक है, अच्छी बात है, कोई हर्ज की बात नहीं है। किसान को इसका फायदा पहुंचेगा । मैं ग्रापसे ग्रजं करता हूं मुझे ग्रापका नायत में कोई शुबहा नहीं है लेकिन तजुर्बा है कि इस रुपये को किस बुरो तरह से मिसयूज किया जाता है। ख़फा हो गये थे, भूपेश गुप्ताने कहीं जिक्र कर दिया राजकूमारी ग्रमृत कौर जो का, हमारे भाई सुरारजी देसाई ख़फाहो गये । ख़फाक्यों होते हो ? भाखिर यह तो हाउस है । इसमें मगर मुरारजी देसाई को यह हक है कि वह चर्चा करें तो दूसरा भें। कर सकता है चाहे उनका प्राइवेट मामला है चाहे उनकी पार्टी का मामला है -- उसको वह लायें तो फिर सूनना पड़ेगा। तो फिर सुनने में **ग्रापको ऐतराज क्यों है ? वह तो ऐसा** कहते हैं यह नहीं होना चाहिए, लेकिन यह मब का हाउस है, यहां सब मिले-जुले बैठे हैं ग्रपनें(ग्रपनें) पार्टियों को ग्रपनें(ग्रपने) स्टेट को ग्रपने ग्रपने इलाके को रिप्रेर्जेट करते हैं। तो मैं यह कह रहा था, यह गोल्ड की बाबत कहने लगे कि वह कल आ जाता । आप ŝ कि किसान बेचारा खासा जानते खासा परेशान इस द:ख(훉. ग्रौर जो पैदाबार ग्राप बढ़ती बक्त. रहे हैं वह क्या छोटे किसान বিন্ধা

2661 Agricultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation hill, 196\$ 2662

की है ? मैं कहता हूं कि माप छोटे किसान ग्राँर मपने साथ भी ग्रन्याय करते हैं । उसकी पैदावार में इतना इजाफा नहीं है, जितना भापकी पैदावार में हुमा है। जहां उसकी पैदावार में इजाफा हम्रा है वहां भापने साधन अञ्च करने की कोशिश की है। यह भी मच्छा साघन है बगतें कि इसका इस्तेमाल सही हो । इससे कहीं छोटे किसानों का कोग्रापरेटिव नहीं बन पायेंगा । इसके लिये आपने आज तक बड़े नारे लगाये, लेकिन उसका फल ग्रापको नहीं मिला । इसलिए कि वह उन बेचारों के बस की बात नहीं है। धाप ऐसा रास्ता निकालिये जिससे उसको सही मदद हो और सही मदद यह है कि आप उसके हल का बन्दोबस्त करें बजाय इसके कि अमीर मादमियों को भाष ट्रैक्टर दें। म्राप भपनी पंचायतों को दें, चाहे भपने ब्लाक्स को दें, च हे उनको सरकारी मुलाजिम रखें----जैसो ग्रापका इच्छा हो, वह रुपया उस तरह लगायें, जिससे उनके हल ग्रच्छे पल सर्के । तो उनका फायदा होगा । वहां ट्यूबवैल लगाइये, पम्पिंग सेट लगाइये वरना पांच एकड़ वाले के बस में यह नहीं है कि वह मापको बिजली का फायदा उठा सक, वह ग्रापने नारे का फायदा उठा सके । जो श्राप कारपोरेशन में बनाने जा रहे हैं वह उसका फायदा उठायेगा, ऐसा होने वाला नहीं है।

मैं महसूस करता हूं कि हमें इस मसले को हल करना हो है । क्यों इल करना है, क्योंकि उसमें भी हमारा घरबों रुपया सिर्फ खाने की चीजें मंगवाने पर फ़ारेन एक्सचेंज में जाया होता है । इसको हमें हल करना है । लेकिन हल ऐसा तो न करो जैसा प्रापने घाज तक किया । प्रापको सफलता नहीं इई चाहे ग्राप घपने दिल में कितने ही खुश क्यों न हों, क्योंकि घाप छोटे किसानों की हालत को बेहतर नहीं कर सके । धौर घगर छोटे किसानों की हालत बेहतर नहीं होगी तो घाप ही जानते हैं कि घापके ये नारे----जो घापने कभी कोघापरेटिव का लगाया, कभी घापने उनकी कोघापरेटिव पंचायत का

लगाया, या कभी भ्रापने उनकी फसल को इन्क्योर करने का लगाया झौर आज वह कारपोरेशन का नारा लगा रहे हैं---ये नारे नारे रह जायेंगे वयोंकि बीमारी बहुत वड़ी है भौर उसके इलाज की तरफ मापने ध्यान नहीं दिया। भाषका ध्यान सिर्फ यह है कि धाप पापूलर रहें । ध्रापकी गद्दी महफूज रहे। खुदा करे झापकी हजारों वर्ष तक गद्दी चले। मुग्रलों की पौने चार सौ बरस चली, अंग्रेजों की डेढ़ सौ वरस चली भौर भाषकी हजारहा बरस चले, हमें कोई दुःख नहीं है । लेकिन किसान के लिये यह तभी मुकीद होगा जब यह रुपया किसान के हित में खर्च होगा वरना धापने जो ढंग बनाया है वह समाजवादी है, मैं नहीं मानता । बोर्ड में जो नुमाइन्दे झायेंगे वह जनता की अगवाई करेंगे, मैं नहीं मानता । वह किसान কী ग्रगवाई नहीं करेंगे, वह सरकार की रहनुमाई करेंगे, सरकार की नुमायन्दगी करेंगे। मैं उनकी शान में कोई गुस्ताखी नहीं करता । वह मोम की नाक की तरह उसको कर देंगे जिस तरह सरकार चाहेगी वैसा कर देंगे । सरकार क्या चाहेगी ? झाखिर सरकार के पिछले कारनामे हमारे सामने हैं। किसान के नाम पर जो जो बात उसने की है वह हमारे सामने है इसलिए मैं मुबारकबाद तो दूंगा लेकिन इस शर्त के साथ कि झब तो बाज आ जाये, बहुत कर लिया बहुत हो चुका । किसान की हालत को बेहतर बनाने के लिये श्राप को कदम उठाना ही होगा। किसान के साथ जो टेनेन्ट काम करता है, जो हरिजन भाई काम करता है, उसकी हालत को बेहतर बनाने के लिये मापको कुछ न कुछ करनाही होगा।

पाज प्रापकी जो स्टेटिस्टिक्स हकारे सामने है, मैं मातम करता हूं, कितनी दिलेरी है प्राज की दुनिया में कि यह किताब सरकार शाया करे प्रोर हर एक में उसको बोली जुदा जुदा हो। इसी तरह से यह बनने जा रहा है। मुझे इस बात की खुशी है कि इसमें काफी ककावटें भी प्रापने रखीं। काफी एतिहात

[श्री भ्रब्दुल गुनी] भी रखने की कोशिश की है। दफा २४ में यहां तक कह दिया कि झगर जरा भी हमें दिखाई पहेगा कि इंस्टीट्यूशन प्रवने कौल भौर भपने इक्रार के मुताबिक काम नहीं कर रहा है, तो उससे पहले ही हम ले लगे, जो वक्त उसके लिये मुकरंर होगा, लेकिन मुझे डर यह है, कि झगर उसमें कोई भूले मटके ऐसे इन्स्टीट्यूजन को कर्ज दे देंगे जो सरकार के मंजूरे नजार न हों, तो उसको बरबाद करने की कोशिश न करें। क्योंकि इब्ल्यारात वसी होते हैं भौर वसी होने ही माहिएं । ग्रगर ऐसा हम्रा, तो करोड़ों बपया रही की टोकरी में फेंका जा सकता है क्योंकि वह ग्राखिर करोड़ों ध्पये का काम है जो माप करने जा रहे हैं, उसमें ऐतिहात बरूर होनी चाहिए, मैं मानता हं ।

वाइस चेयरमेन साहब, मैं एक जाती मख किया चाहता ते । वह यह है कि जब बाऊ एन लाई मौर हमारे महबूब नेता का मापस में प्यार हुआ तो पंचशील का नारा बड़ा लगा मौर पंचशील के नाम पर इंडस्ट्रियां भी बन गई, कोम्रापरेटिव सोसाइटियां भी बन गई हैं मौर न जाने क्या क्या बन गया । एक पंचशील कोम्रापरेटिव बनी जिसका मुझे जाती इल्म है। किसको खुशी नहीं होती है कोम्रापरेटिव के नाम पर, इससे किसान का सारा कल्याण होने वाला है। उन्होंने, वाइस चैयरमैन साहब, सरकार से कुछ रुपया लिया मौर लिया यह कह कर कि हम वड़े जोर से मपनी कोम्राप-रेटिव सोसाइटी के जरिये

भी विमलकुमार मन्नालालजी चौरड़ियाः मूपेश गुप्ता जी ?

भी ध्रग्वुल गनी : नहीं साहब ! इसी हाउस के घानरेबिल मेम्बर हैं उसके चयरमँन । रुपया लिया और वह सरकार से मांगने गये । बदकिस्मती या खुशकिस्मती से मझे उस कोम्रापरेटिव सोसाइटी के हिसावात देखने पर लगा दिया। मैंने देखा कि सभी मशीनरी आई नहीं, चौदह लाख रुपया उसकी कीमत रख ली गई; भौर कोई आर्डर नहीं, कोई मजीनरी नहीं, कोई रुपया दिया नहीं, न सरकार ने न कोषापरेटिव सोसाइटी ने भौर उसका १० परसेट कमीशन का भ्रपने नामों पर जमा कर लिया, ग्रपना घेयर जमा कर लिया १०--१० हजार का । मैं गया भागा हुआ आफिसर कन्सन्ड के पास और कहा, बाबा आगे रुपया न दें। लेकिन चूंकि वह सरकार के मन्जुरेनजर थे, ग्रोर उसके दूसरे मेम्बरान भी सरकार के उन्होंने मंजुरेनजर षे, कहा कि लिख कर दो, ताकि जिम्मेदारी तुम्हारे ऊपर धाये ग्रीर मुकदमा चलाया जाये । मैंने मंजर कर लिया। क्योंकि मैं यह समझता ह कि इस बड़ी जल में रहने से छोटी जेल में रहना कोई नुक्सानदेह नहीं है, क्योंकि, गूस्सा न कीजिये, प्रपने महबूब के १६ बरस के राज में एक दिन भी खुशी नहीं आई । मैंने एक दिन भी महसूस नहीं किया कि सरकार ठीक तरफ जा रही है। कहने के बावजुद ३ लाख रुपया देदिया । नतीजा क्या हमां ? नतीजा यह हमा कि वह ड्रामा ग्राखिर कब तक चल सकता था। जिस चीज की सारी बुनियाद ही, बिसमिल्ला ही गलत हो वह कहां तक चल सकती है ? आखिर उन्हें एक भ्रादमी को बैठाना पडा जो हिसाब किताब को देखे, प्रपनी किस्मत को रोये, सरकार की किस्मत को रोये भौर पब्लिक फंड के बारे में रोये कि किस तरह बरबाद हो रहा है। मैं ग्रजं करना चाहता हूं कि ग्राप जिन इन्स्टीट्यूशन को देते जा रहे हैं, उनके ऊपर निगाह रखें कि यह जो रुपया दिया जा रहा है बड़े ही नेक काम के लिये दिया जा रहा है ग्रौर किस।नों के नाम पर दिया जा रहा है।

SHRI BHUPESH GUPTA: We may continue tomorrow,

2665 Agxicultural Refinance [12 MARCH 1963] Corporation Bill, 1963 2666

THE VICE-CHAIRMAN (SHRI M. P. BHARGAVA): He is finishing.

श्राप ख़त्म कीजिये, पांच वज चुके हैं।

थी मन्दुल गनी : यर्ज यह है कि कुछ उसमें फैक्ट्स एंड फिगर्स हैं जो मुझे रखने हैं । मगर म्राप इजाजत देंगे तो कल मासानी से रख सकूंगा श्रौर थोड़ा वक्त मुझे दे दीजियेगा उसके बाद अगर भ्राप मुझसे कहेंगे नहीं बोलने के लिये, तो मैं नहीं बोलूंगा ।

उपसभाष्यक्ष (ग्री महाबीर प्रसाद --भागँब): ग्राप १३ मिनट वोल चुके हैं। श्री ग्रब्बुल गनी : यह सही है, यह समस्या ऐसी है जो ग्रापके रहम गौर मेरी गुजारिश की मोहताज है । इसलिये मैं उम्मीद करता हूं . . .

THE VICE CHAIRMAN (SHRI M. P.). The House stands adjourned till 11 A.M. tomorrow.

The House then adjourned at two minutes past five of the clock till eleven of the clock on Wednesday, the 13th March, 1963